

Bård Jordfald

Hva forklarer lønnsforskjellene?

Arbeidstakere med lang høyere utdanning
i statlig og privat sektor

Bård Jordfald

Hva forklarer lønnsforskjellene?

Arbeidstakere med lang høyere utdanning
i statlig og privat sektor

© Fafo 2016
ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	4
Innledning	5
1 Befolkningens registrerte utdanningsnivå	7
1.1 Statstilsattes registrerte utdanningsnivå.....	8
1.2 Privat sektors registrerte utdanningsnivå.....	9
2 Lang høyere utdanning 2012	10
2.1 Lang høyere utdanning i staten.....	12
2.2 Statstilsatte etter type utdanning.....	14
2.3 Statstilsatte etter stillingskode	16
2.4 Statstilsattes lønn etter alder.....	18
3 Privat versus statlig sektor	20
3.1 Lønnsfordeling	21
3.2 Lønnsfordeling uten ledere	22
3.3 Medianlønn etter alder.....	25
3.4 Uten olje og finans.....	28
3.5 Hvilke lønnsbegrep skal legges til grunn?.....	30
3.6 Utdanningsfelt og lønn i privat sektor	32
3.7 Utdanningsfelt, kjønn og lønn i privat sektor	34
4 Sammenfatning	36

Forord

Dette notatet inngår som en del av prosjektet «Lønnsforskjeller i arbeidsmarkedet 1997–2007», hvor Fafo har gått igjennom lønnsstatistikken med sikte på å studere forskjeller mellom arbeidslivets ulike delmarkeder. Dataanalysene er i sin helhet basert på lønnsstatistikk som er stilt til rådighet for Fafo. I 2014 ble materialet oppdatert med statistikk fram til og med 2012. Innsamling og tilrettelegging av disse dataene har blitt gjennomført av Statistisk sentralbyrå. Statistisk sentralbyrå er verken ansvarlig for analysene eller de tolkninger som er gjort her.

Det skal rettes takk til Tone Rønoldtangen, Dag Westhrin og Eivind Gran i LO Stat for nyttige kommentarer og innspill underveis. På Fafo har Rolf Andersen vært kvalitetssikrer, mens Bente Bakken har foretatt den nødvendige korrekturen. Ansvaret for notatets innhold er derimot mitt alene.

Oslo, september 2016
Bård Jordfald

Innledning

Dette notatet ser nærmere på lønnsforskjeller mellom utdanningsgruppene i privat sektor og det statlige tariffområdet. Dersom man skal legge Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) sine tall til grunn, varierer gjennomsnittslønningene som vist i tabell 1.1.

Tabell 1.1 Brutto gjennomsnittslønn, per dato for heltidsansatte etter næring. Utdanning lengre enn 4 år, inkludert forskerutdanning. (TBU- Etter inntektsoppgjørene 2015 tabell 1.18)

	Industri	Bygg og anlegg	Varehandel	Finans tjenester	Staten	Kommune og Fylkeskommune	Helseforetakene
Høyere utdanning, over enn 4 år	774 000	772800	697200	908400	602400	591600	748800
Andel av lønnstakerne i området	8	3	3	15	34	11	25
Differanse mot staten	171 600	170400	94800	306000	0	-10800	146400

De gjennomsnittlige lønnsforskjellene for dem med lang høyere utdanning er betydelige. For de statstilsatte er forskjellene store sammenliknet med finansnæringen, hvor avstanden overstiger 300 000 kroner på årsbasis. Videre er forskjellen mellom de statstilsatte og de ansatte i industrien, bygg- og anleggsvirksomhet på rundt 170 000 kroner, og rundt 146 000 for helseforetakene. Derimot ligger gjennomsnittslønna i kommunal sektor om lag 11 000 under den statlige gjennomsnittslønna. Som det også kommer fram av tabell 1.1, varierer andelen av arbeidsstokken som har lang høyere utdanning. Disse arbeidstakerne utgjorde 3 prosent i bygg og anlegg samt i varehandel, mot hver tredje tilsatt i det statlige tariffområdet.

I et tidligere Fafo-notat¹ ble det foretatt en gjennomgang av hva som kunne være med på å forklare noe av forskjellene. Den gangen viste det seg at lederstillinger og forskjell i avlønning for lederfunksjonen spilte sterkt inn på det gjennomsnittlige lønnsnivået for dem med lang høyere utdanning. Videre var det 70 prosent av ansatte i privat sektor som ikke hadde noen bonus, men fordi et lite mindretall fikk store bonuser, oppnådde alle i gjennomsnitt et tillegg på 21 000 kroner.

¹ Jordfald, B. (2008). *Hva forklarer lønnsforskjellene? Utdanningsgruppene i statlig og i privat sektor*. Fafo-notat 2008:19.

For en normalfordelt variabel er gjennomsnitt et godt uttrykk for sentraltendens i et tallmateriale. Lønnsfordelinger er derimot sjelden normalfordelte, derimot er de høyreskjeve, hvor noen få tjener betydelig bedre enn andre, og dermed trekker opp gjennomsnittet. Gjennomsnittsverdien er da høyere enn den midtre verdien. Man kan tenke seg tre personer, hvor én tjener 200 000 kroner i året, en annen tjener 300 000, mens sistemann tjener en million. I gjennomsnitt tjener de tre personene 500 000, fordi sistemann tjener mye mer enn de to andre. Istedenfor gjennomsnitt er det da bedre å bruke median som uttrykk for sentraltendens. Medianen er ikke noe annet enn den som står midt i fordelingen, og som har like mange som tjener bedre enn seg som dårligere enn seg. I vårt eksempel vil dette si at medianen på 300 000 gir et mer presist uttrykk for sentraltendens i lønnsfordelinga.

2008-analysene baserte seg på lønnsstatistikken fram til 2005, og den gangen viste det seg at 40 prosent av lønnsforskjellene mellom privat og statlig sektor kunne forklares med bonuser (noe et mindretall hadde), lederlønn (som man ikke hadde dersom man ikke var leder) og det å bruke median som mål på sentraltendens. Dersom man også tok ut de to næringene med høyest lønnsnivå, oljenæringen og finansnæringen, forsvant nesten halvparten (48 prosent) av lønnsforskjellene. Videre spilte utdanningsretning og ikke minst kjønn inn. Mens mediankvinnen med lang høyere utdanning tjente 50 000 kroner mer i privat sektor enn i offentlig, viste det seg at beløpet var tilnærmet dobbelt så stort for den mannlige medianlønna.

Mye har skjedd siden 2005, og dette notatet vil ta for seg de samme problemstillingene, men basert på data fra 2012. Hovedhensikten er å se nærmere på:

- Lønnsforskjeller mellom statlig tilsatte med lang høyere utdanning og ansatte i privat sektor med samme utdanningslengde

Notatets første del går inn på endringer i befolkningens registrerte utdanningsnivå, og hvordan disse endringene har vært innenfor det statlige tariffområdet og i privat sektor generelt. Deretter går det nærmere inn på dem som er registrert med lang høyere utdanning, eller utdanning på master-/hovedfagsnivå. Herunder studeres utviklingen i antall personer, kjønns- og aldersmessig fordeling samt type utdanning, og i hvilken type stilling og i hvilke statlige stillingskoder man finner hovedtyngden av dem med lang utdanning. Avsnittet avsluttes med en sammenstilling av statstilsattes lønn etter alder – og hvilke endringer som har funnet sted når man sammenlikner 2012 med 1997.

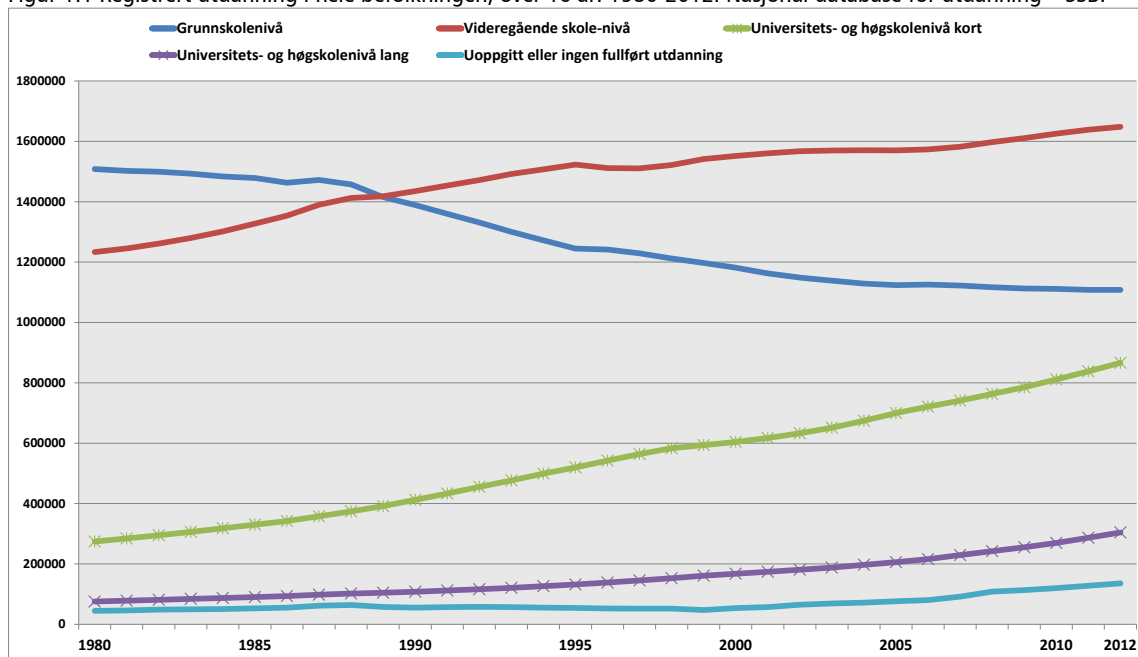
Det neste kapitlet ser nærmere på likheter og forskjeller mellom privat og statlig sektor. Dette gjøres i lys av type utdanningsfelt – eller type utdanning og variasjoner i denne. Videre vil det her bli en gjennomgang av den samlede lønnsfordelingen mellom sektorene, og en sammenlikning i lønnsfordeling med og uten lederstillinger, og etter utdanningsfelt. Notatets siste del er et sammendrag, med de viktigste funnene.

1 Befolkningens registrerte utdanningsnivå

Figur 1.1 viser hvordan registrert høyeste utdanning har endret seg siden 1980. Den gangen hadde snaut halvparten av befolkningen grunnskole som høyeste registrerte nivå. Fram til 1990 var dette også det vanligste utdanningsnivået, deretter blir de med videregående opplæring flere. Selv om de med utdanning på videregående nivå fortsatt er den største gruppa, er veksten kommet mest blant dem med høyere utdanning.

Av dem med kort høyere utdanning er det blitt nesten 600 000 flere personer i 2012 enn det var i 1980. I 2012 var 867 000 personer registrert med slik utdanning. Den sterkeste veksten har likevel kommet blant dem med lang høyere utdanning, der antallet mer enn firedobler seg i perioden. Mens 76 000 personer var registrert med lang høyere utdanning i 1980, hadde 304 000 dette i 2012. Videre har det vært en betydelig vekst av personer det mangler bakgrunnsinformasjon om utdanning på. I hovedsak dreier dette seg om innvandrere som ikke har vært i befatning med norsk utdanningssystem, ettersom de har kommet til landet i voksen alder. Mens det var 44 000 personer man manglet utdanningsinformasjon på i 1980, utgjorde gruppa 135 000 personer i 2012.

Figur 1.1 Registrert utdanning i hele befolkningen, over 16 år. 1980-2012. Nasjonal database for utdanning – SSB.

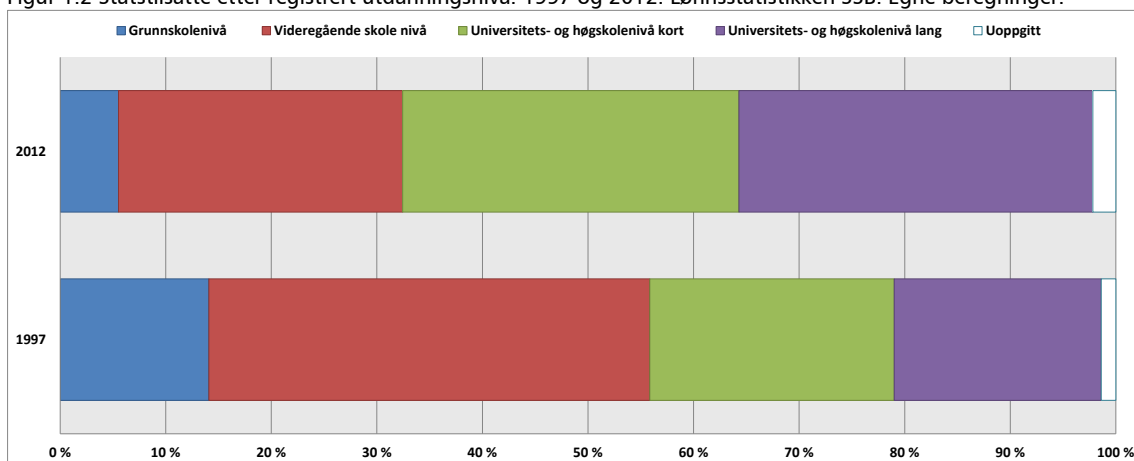

1.1 Statstilsattes registrerte utdanningsnivå

Endringen i befolkningens utdanningsnivå avspeiles også blant de statstilsatte. I tillegg til at eldre arbeidstakere etter hvert erstattes av yngre med mer formalkompetanse, har det vært store endringer i tariffområdet. Store statsetater som NSB, Posten og Televerket (Telenor) gikk på nittitallet ut, mens de statlige sykehusene ble overført til Spekter (den gangen Navo) fra og med 2002.

Figur 1.2 viser de statstilsattes registrerte utdanningsnivå i 1997 og i 2012 – og hvordan dette har endret seg. Tilsatte med utdanning opp til videregående nivå reduserer sin relative andel av de statstilsatte fra godt over halvparten til en tredel fra 1997 til 2012. Samtidig er det en vekst blant dem med kort høyere utdanning, fra 23 prosent av de tilsatte i 1997 til 32 prosent i 2012. Enda sterkere vekst i relativ andel er det blant dem med utdanning utover fire år, inkludert doktorgradsnivå, som går fra 20 prosent i 1997 til 34 prosent i 2012.

Figur 1.2 Statstilsatte etter registrert utdanningsnivå. 1997 og 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

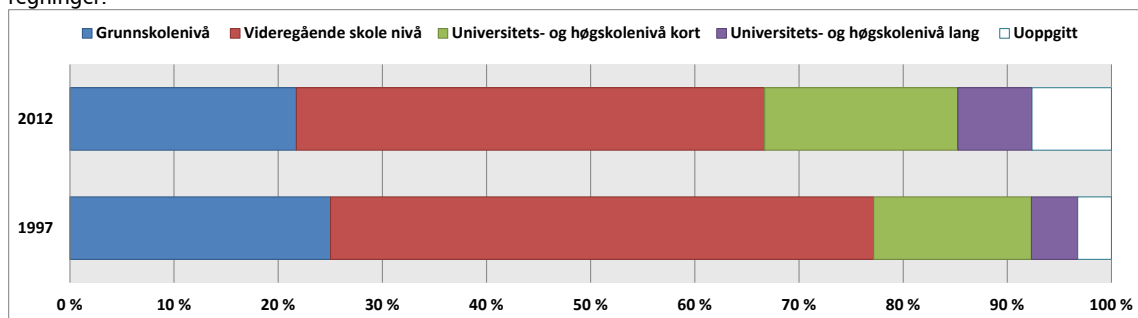
Som i befolkningen for øvrig, er det stadig flere det mangler utdanningsinformasjon på, også blant de statstilsatte. Fra 1997 til 2012 øker andelen fra 1 til 2 prosent. Ved å kontrollere for stillingskode, viser det seg at godt over 70 prosent av dem man mangler informasjon om utdanningsbakgrunn på, er å finne i stillinger innenfor universitets- og høgsolenivå sektoren. Blant annet viste det seg at om lag hver fjerde doktorgradsstipendiat, hver åttende professor, hver femte forsker og hver tredje post doc. ikke var registrert med noen utdanning. Dette betyr at antallet og andelen av de statstilsatte med forskerutdanning/doktorgrad er for lav i tariffområdet – og det samme gjelder for dem med lang høyere utdanning (Jordfald 2016)². I de påfølgende kapitlene ser vi bort fra utdanning på doktorgradsnivå og retter søkelyset mot master-/hovedfagsnivå – og dem som er registrert med dette i nasjonal database for utdanning (NUDB).

² Jordfald B. (2016 under publisering). *Hvorfor finnes det professorer uten utdanning?* Fafo notat.

1.2 Privat sektors registrerte utdanningsnivå

Som i befolkningen for øvrig og som for de statstilsatte, er det endringer i det registrerte utdanningsnivået blant dem som arbeider i privat sektor.

Figur 1.3 Lønnstakere i privat sektor etter registrert utdanningsnivå. 1997 og 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

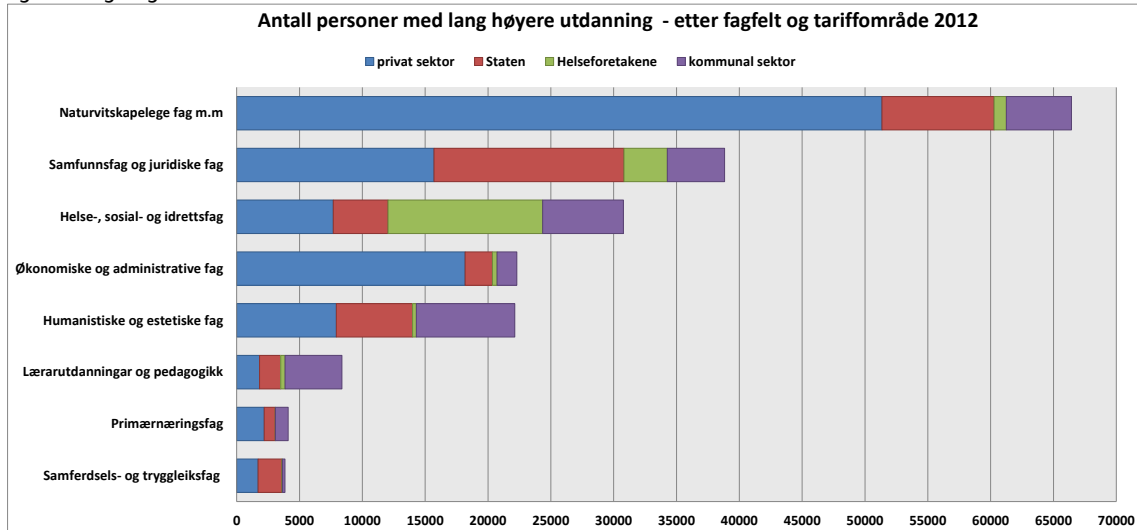

Mens hver fjerde lønnstaker i privat sektor var registrert med grunnskole som høyeste formelle utdanning i 1997, var 22 prosent registrert med dette i 2012. Tilsvarende utgjorde den største gruppa, de som var registrert med videregående skole, 7 prosentpoeng færre i 2012 enn i 1997 – da de utgjorde 52 prosent av arbeidstokken i privat sektor. Vekst er det derimot i høyere utdanning, hvor de med kort høyere utdanning går fra 15 til 19 prosent i løpet av perioden, mens de med lang høyere utdanning, inkludert doktorgradsnivå, går fra 4 til 7 prosent. Den tredje vekstgruppa er de som mangler registrert utdanningsnivå, som går fra 3 til 8 prosent av arbeidsstokken.

2 Lang høyere utdanning 2012

Snaut 200 000 *arbeidstakere* var registrert med lang høyere utdanning, eller høyere utdanning på master-/hovedfagsnivå i lønnsstatistikken for 2012. Det skal her sies at det reelle antallet er høyere. Ikke minst gjelder dette innenfor statlig sektor, hvor mange tilsatte i lærer- og forskerstillinger innenfor universitetssektoren mangler utdanningsregistrering, ettersom de er utdannet fra utenlandske skoler og universiteter. Tar man utgangspunkt i de som faktisk var registrert med lang høyere utdanning, jobbet noe over halvparten, eller 54 prosent, av dem i privat sektor. 21 prosent jobbet i staten, 16 prosent i kommune og i fylkeskommune og 9 prosent jobbet i helseforetakene. Snaut halvparten (46 prosent) var i 2012 å finne i offentlig sektor. Lang høyere utdanning har lenge vært og er fortsatt overrepresentert i offentlig sektor. Ett forhold er forskjeller i relativ andel, et annet forhold er type utdanning eller fagfelt. Figur 2.1 viser hvordan utdanning og fagfelt varierer mellom de forskjellige delene av arbeidsmarkedet.

Figur 2.1 Antall personer med lang høyere utdanning - etter fagfelt og tariffområde (2012). Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Det desidert største fagfeltet er naturvitenskapelige utdanninger, hvor det særlig er mange i privat sektor som har denne bakgrunnen. Av de i alt 66 400 personene med slik fagbakgrunn, jobbet 70 prosent i privat sektor. I staten arbeidet det drøyt 15 000, eller 13 prosent, med denne bakgrunnen. Det er få med dette fagfeltet innenfor helseforetakene, mens det var om lag 5200 i kommunal sektor. Fagfeltet, naturvitenskapelige fag m.m, domineres av ulike sivilingeniørutdanninger.

Samfunnsfag og juridiske fag er det nest største utdanningsfeltet, hvor antall personer er nokså likt mellom statlig og privat sektor. Drøyt 15 200 jobber i staten, mot 15 700 i

privat sektor. Av de i alt 39 000 personene, jobbet dessuten 3500 i helseforetakene og 4600 i kommunal sektor. Innenfor fagfeltet er det om lag 16 000, eller drøyt 42 prosent, som har juridisk embetseksamen/master i rettsvitenskap. Om lag 5100 er psykologer, mens resten er fordelt på de andre samfunnsfagene (statsvitenskap, sosialantropologi, sosiologi m.m).

Innenfor helse, sosial og idrettsfag er det helseforetakene, og legene her, som er den største gruppa. Av de 30 800 innenfor utdanningsfeltet, er 40 prosent i helseforetakene, 7700 i privat sektor (deriblant fastleger og privatpraktiserende tannleger), 6400 i kommunene og 4400 i staten.

Økonomiske og administrative fag har sin hovedtyngde i privat sektor, hvor 81 prosent av de i alt 22 300 personene med slik fagbakgrunn jobber. De resterende 19 prosentene fordeler seg med 2200 i staten, 1600 i kommunene og snau 300 i helseforetakene. Utdanningsfeltet domineres av siviløkonomer og andre med mastergrad innenfor administrasjon, bedriftsøkonomi og ledelse. Her skal det nevnes at flesteparten av siviløkonomene har en fireårig utdanning, fordi de har tatt sin utdanning før 2003. Disse er i henhold til standarden for utdanningsklassifisering definert som kort høyere utdanning (kode 64131), og ikke med i tallgrunnlaget i figur 2.1.

Det er 22 100 personer med humanistiske og estetiske fag, hvorav en drøy tredel er i privat sektor. I privat sektor er det ingen næringer som er særskilt dominerende, men de største næringene humanistene jobber i, er: privat undervisning, medlemsorganisasjoner og forlagsvirksomhet. For fagfeltet er det nesten like mange, 7800 personer, innenfor kommunal sektor (blant annet lektorer i videregående opplæring), mens det er 6000 i staten. Utdanningsfeltet spenner over mange utdanninger: språkutdanninger, historisk-filosofiske utdanninger, religion (inkludert presteutdanning), musikk, dans og drama m.m.

Lærerutdanninger og pedagogikk har sin hovedtyngde innenfor kommunal sektor, hvor 64 prosent av de 8400 personene arbeider. Videre var det om lag 1800 personer i henholdsvis privat sektor og statlig sektor.

Verken primærnæringsfag eller samferdsels- og trygghetsfag er store utdanningsfelt, med omkring 4000 personer i hver av dem. For det sistnevnte utdanningsfeltet domineres gruppa av militære utdanninger fra krigsskole II, Forsvarets stabsskole og Forsvarets høyskole. Disse utdanningene er også godt representert i privat sektor.

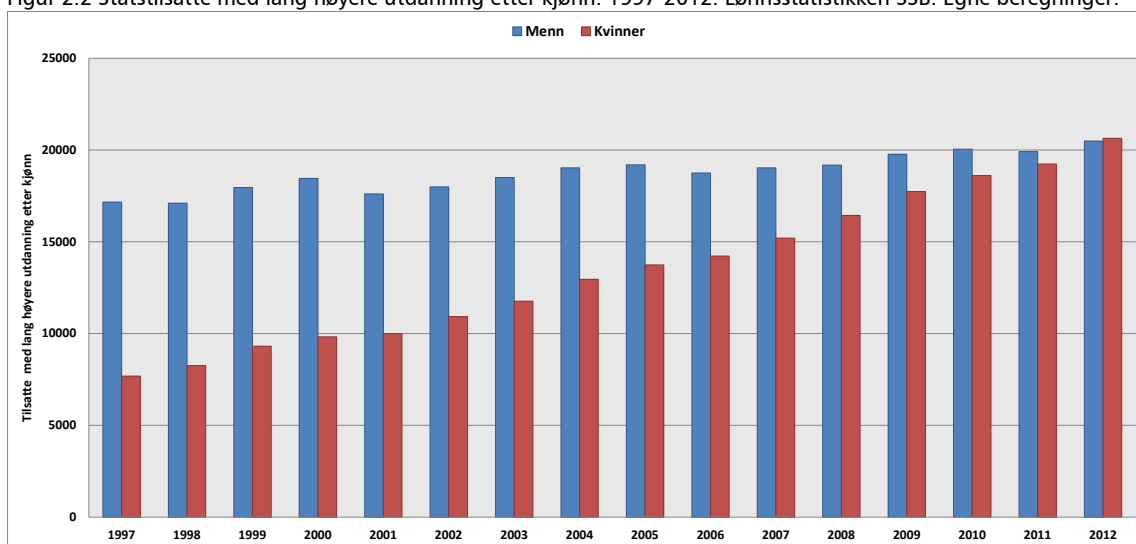
Retter man søkelyset på privat sektor, er det særlig naturvitenskapelige fag (sivilingeniører/ cand. real-utdanninger) som er dominerende, sammen med økonomiske og administrative fag (siviløkonom/mastergrader innenfor økonomi og ledelse). Åtte av ti med slik utdanning jobber i privat sektor. Videre er fire av ti med utdanning innenfor samfunnsfag og juridiske fag å finne i privat sektor, hvor snaut halvparten av disse igjen er

jurister. I tillegg må de privatpraktiserende legene og tannlegene nevnes her (helse, sosial og idrettsfag).

2.1 Lang høyere utdanning i staten

Som vist i figur 1.2, har antallet med lang høyere utdanning økt betydelig. Dette avsnittet går nærmere inn på hvem disse er, i form av kjønns- og aldersmessig fordeling, og etter hvilken type utdanning de statstilsatte har. Det første man ser i figur 2.2, er at antall kvinner nesten tredobles i løpet av perioden 1997–2012. Mens tre av ti tilsatte på dette utdanningsnivået var kvinner i 1997, utgjorde de halvparten i 2012. Av nettoøkningen på 16 300 statstilsatte med lang høyere utdanning, var 80 prosent av dem igjen kvinner.

Figur 2.2 Statstilsatte med lang høyere utdanning etter kjønn. 1997–2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

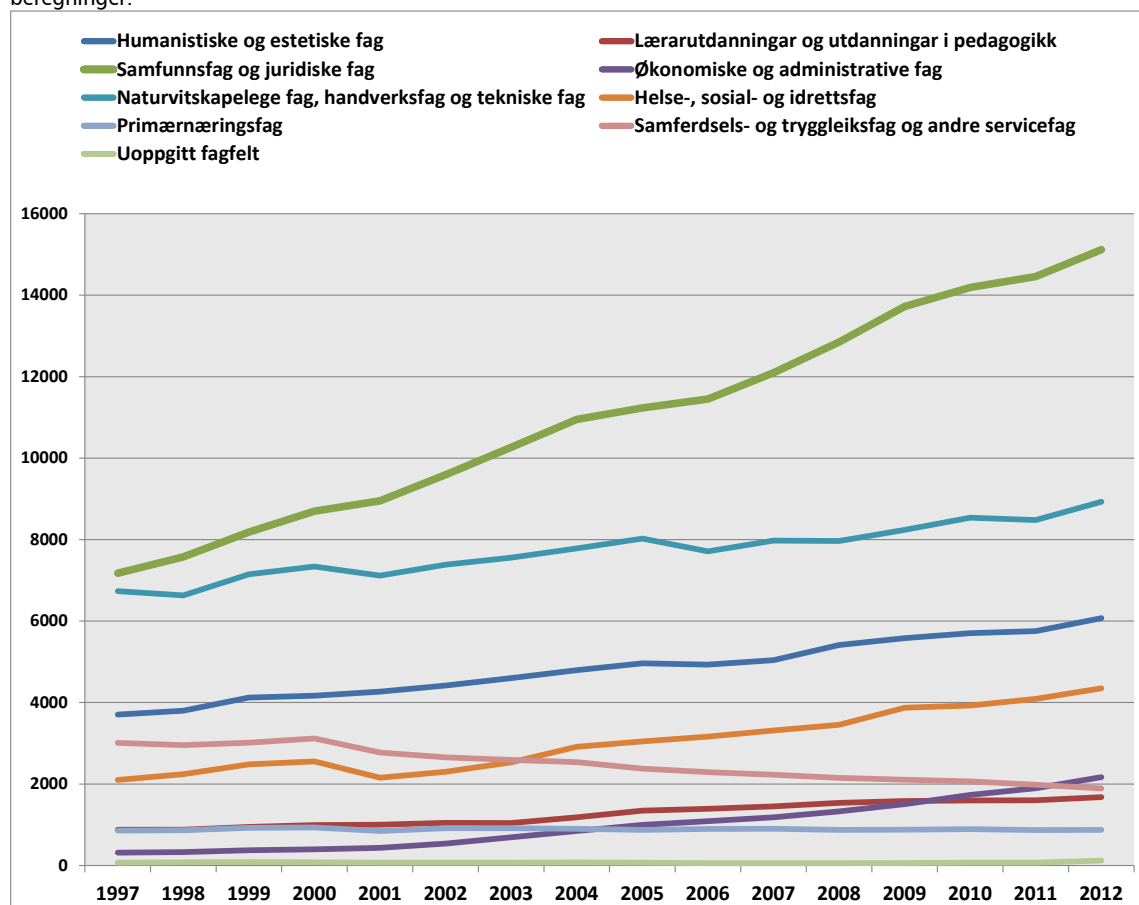
Figur 2.3 viser utviklingen etter alder. Her viser det seg at det i løpet av perioden 1997–2012 er vekst i samtlige alderskategorier. Veksten er faktisk sterkest i den eldste gruppa, dem over 60 år, som mer enn tredobler seg fra 1997 fram til 2012. Mens de eldste utgjorde 7 prosent i 1997, utgjorde de 13 prosent i 2012. Tilsvarende var det 1,5 ganger flere 30-åringere og 1,6 ganger flere 40- og 50-åringere i 2012 enn i 1997. Den gruppa det relativt sett blir færre av, er de yngste. De utgjorde 10 prosent i 1997, mot 8 prosent i 2012.

En som var 30 år i 1997 har blitt 45 år i 2012. Figur 2.4 kan også leses på denne måten: antallet 45-åringene i 2012 er betydelig høyere enn antallet 30-åringene i 1997. Dette betyr at tilsvarende av erfare arbeidstakere med lang høyere utdanning har vært større enn eventuell avgang fra samme årskull.

2.2 Statstilsatte etter type utdanning

Det har blitt flere med lang høyere utdanning, og det ser ut til at staten har evnet å holde på de fleste av dem, samt at staten har klart å rekruttere nye. Hvilke utdanningsfelt eller type utdanning er det så blitt flere av?

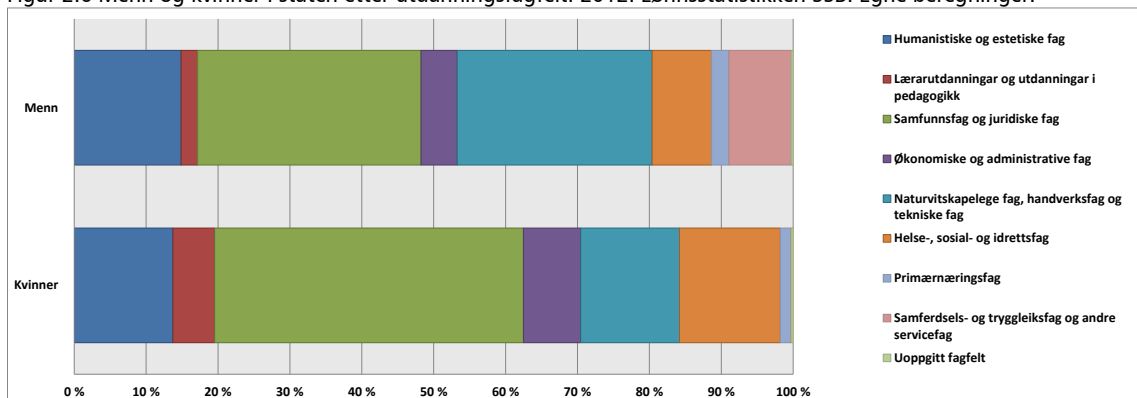
Figur 2.5 Statstilsatte med lang høyere utdanning. Etter utdanningsfagfelt. 1997-2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Alle utdanningsfagfeltene, med unntak av ett, vokser. Etter fagfelt ser man at det særlig er innenfor samfunnsfag og juridiske fag at veksten har vært stor. 7200 statstilsatte hadde slik bakgrunn i 1997, mot 15 100 i 2012. Det blir over dobbelt så mange jurister og samfunnsvitere – i løpet av femten år. Teknologene med naturvitenskapelig bakgrunn, som var den desidert største gruppa i privat sektor i 1997, økte fra 6700 til 8900. Huma-

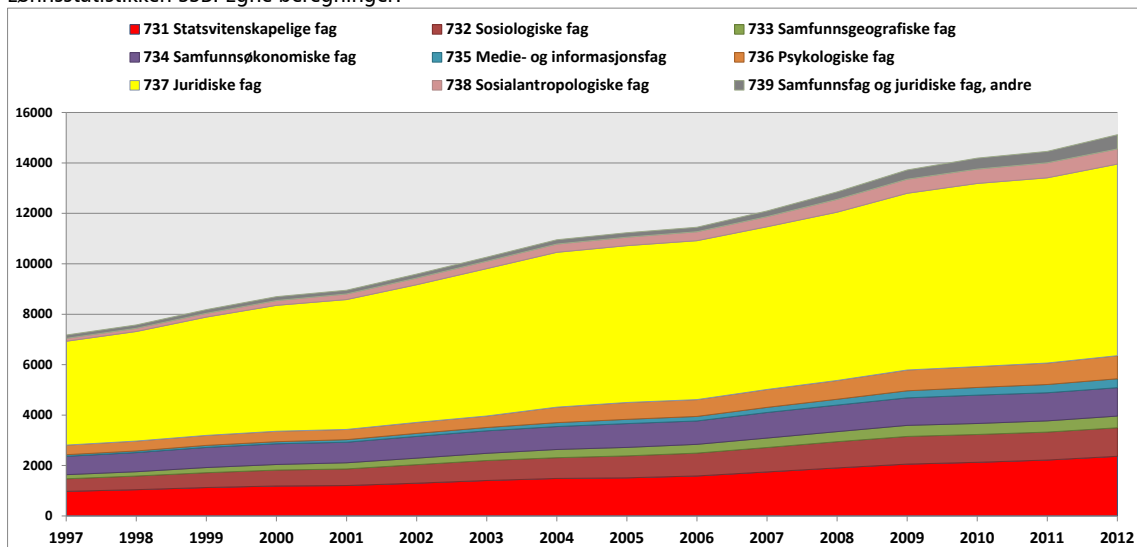
nistene, økte fra 3700 til 6100. Den sterkeste veksten er innenfor økonomiske og administrative fag, som sjudobles i perioden, men i absolutte tall utgjorde dette kun 2200 personer. Det eneste feltet med nedgang er innenfor sikkerhetsfag, som i statlig sammenheng dreier seg om militært personell. Dette må ses i sammenheng med innføringen av krigskole I og II i 2003, hvor førstnevnte den gangen ble klassifisert på bachelornivå (kort høyere utdanning).

Figur 2.6 Menn og kvinner i staten etter utdanningsfagfelt. 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Ser man utdanningsfagfelt i lys av kjønn, er det om lag de samme andelene for humanistiske og estetiske fag, primærnæringsfag, samt for økonomiske og administrative fag. Menn dominerer innenfor trygghetsfag (primært militære utdanninger), mens det er en overvekt av kvinner i lærerutdanning og pedagogiske fag. 43 prosent av kvinnene har samfunnsfag/jus som sin fagbakgrunn – mot 31 prosent av mennene. Derimot var det dobbelt så stor andel menn som kvinner blant dem med naturvitenskapelig bakgrunn. Kvinnene dominerte videre blant dem med helsefaglig bakgrunn (leger, tannleger og veterinærer), 14 prosent av kvinnene hadde slik bakgrunn, mot 8 prosent av mennene.

Figur 2.7 Statstilsette med lang høyere utdanning. Samfunnsfag og juridiske fag. Etter utdanningsgruppe. 1997-2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

I figur 2.7 er det største og mest voksende utdanningsfeltet, samfunnsfag og juridiske fag, splittet opp etter utdanningsgruppe. I hele perioden har juristene dominert utdanningsgruppa, hvor antallet går fra 4100 personer i 1997 til 7600 i 2012. Selv om det blir 1,8 ganger flere jurister, øker de andre utdanningene mer, samlet sett. Mens nesten seks av ti var jurister i 1997, utgjorde de fem av ti i 2012. Statsviterne øker 2,4 ganger, og det var i alt 2400 av dem i 2012. Tilsvarende var det vekst for sosiologer og samfunnsgeografer, som det blir 900 flere av. Samfunnsøkonomene hadde derimot en mer moderat økning, fra 700 til 1100 personer i løpet av perioden.

2.3 Statstilsatte etter stillingskode

Ett forhold er utdanningsnivå, fagfelt og utdanningsgruppe, et annet er hvilke yrker det er de statstilsatte jobber innenfor. Tabell 2.1 viser de 30 største stillingskodene i Hovedtariffavtalen (HTA) som de med lang høyere utdanning hadde i 2012. Samlet sett var 80 prosent av dem med lang høyere utdanning å finne innenfor disse 30 stillingskodene.

Tabell 2.1 30 Største stillingskodene for statstilsatte med lang høyere utdanning. 2012. HTA. Lønnsstatistikken SSB.

	2008	2009	2010	2011	2012
1434 Rådgiver	3668	4102	4367	4330	4596
1364 Seniorrådgiver	2645	3174	3471	4124	4687
1017 Stipendiat	2595	2820	2881	2849	3072
1408 Førstekonsulent	2407	2438	2441	2254	2277
1008 Høgskolelektor	2301	2197	2213	2202	2245
1448 Seniorrådgiver	1126	1197	1300	1359	1420
1009 Universitetslektor	1048	1241	1193	1298	1356
1181 Senioringeniør	961	1082	1154	1207	1278
1087 Overingeniør	920	980	1055	1170	1287
1011 Førsteamanuensis	892	823	807	738	721
1520 Major/Orlogskaptein	879	825	803	747	695
0930 Sokneprest	822	802	804	771	747
1436 Rådgiver	766	768	822	745	703
1521 Oberstløytnant/	714	742	754	753	736
1198 Førstelektor	670	685	700	694	742
1211 Seksjonssjef	610	649	672	717	746
1088 Sjefingeniør	598	633	645	667	702
1060 Avdelingsdirektør	570	610	637	636	671
1013 Professor	479	520	517	493	493
1108 Forsker	485	488	448	407	412
1245 Politiadvokat	465	449	446	421	392
1085 Avdelingsingeniør	408	405	415	379	409
1363 Seniorkonsulent	334	380	385	396	444
1218 Avdelingsdirektør	370	382	385	394	385
1501 Seniorskattejurist	294	344	385	415	459
1378 Stipendiat	437	328	307	264	247
1059 Underdirektør	242	284	302	316	313
1109 Forsker	280	301	302	288	276
1113 Prosjektleder	294	283	269	278	270
1413 Skattejurist	289	267	282	251	241
30 største stillingskoder	28569	30199	31162	31563	33022
Alle stillingskoder	35632	37550	38713	39204	41205

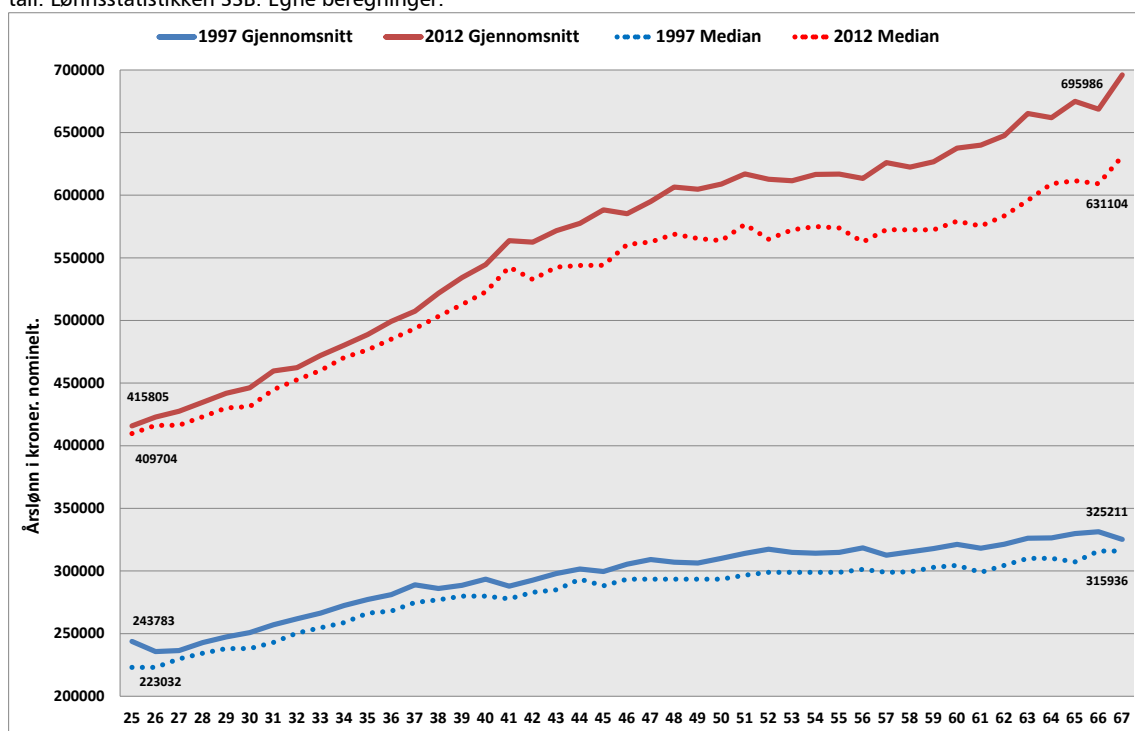
De store stillingskodene er ulike varianter av rådgiver- og konsulentstillinger (1434 Rådgiver, 1364 Seniorrådgiver, 1448 Seniorrådgiver, 1408 Førstekonsulent og 1363 Senior-konsulent), stillingskoder som brukes innenfor universitets- og høyskolesektoren (1017 Stipendiat, 1008 Høgskolelektor, 1009 Universitetslektor, 1011 Førsteamanuensis, 1198 Førstelektor, 1013 Professor, 1108 Forsker, 1378 Stipendiat og 1109 Forsker).

Rådgiverne og konsulentene utgjorde en drøy tredel av dem med lang høyere utdanning, mens universitets- og høyskolestillingene utgjorde en snau firedel. Samlet sett er nesten seks av ti med lang høyere utdanning å finne igjen innenfor disse stillingskodene. Videre ser man at det er et godt innslag av militære yrker, prestestillinger og ingeniørstillinger, og ikke minst lederstillinger.

2.4 Statstilsattes lønn etter alder

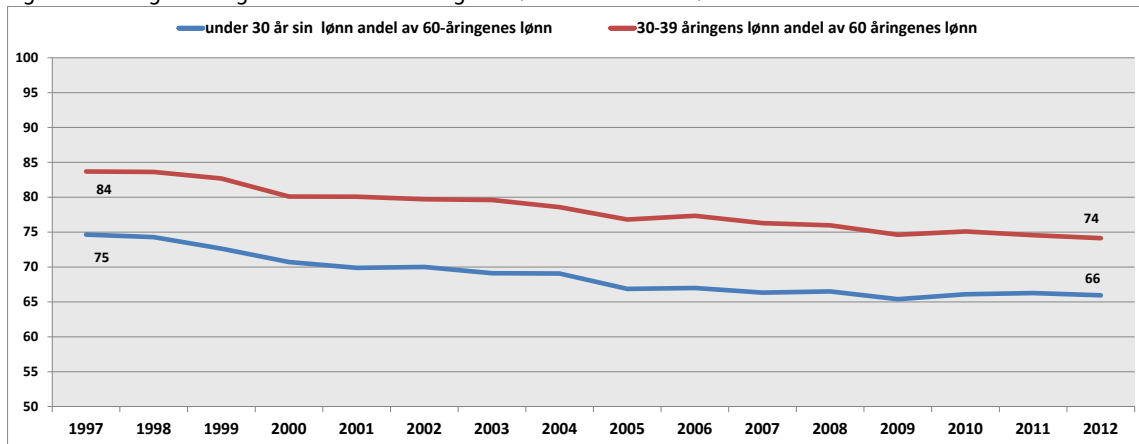
Figur 2.8 viser gjennomsnittlig lønn og medianlønnsnivå etter alder for statstilsatte med lang høyere utdanning. I 1997 var gjennomsnittslønna for en 25-åring 243 800 kroner på årsbasis, mens medianlønna den gangen lå på 223 000. For en 67-åring derimot var snittlønna på 325 200 på årsbasis, mens medianlønna lå på 316 000. Videre var bildet den gangen at avstand mellom gjennomsnittslønn og medianlønn ikke var særlig stor. Medianlønna var på godt over 90 prosent av gjennomsnittslønna både for 25-åringen og 67-åringen. Den gangen var det få som trakk gjennomsnittslønna noe særlig opp i forhold til medianlønna for årskullet.

Figur 2.8 Statstilsatte med høyere utdanning. 1997 og 2012. Gjennomsnittslønn, medianlønn etter alder. Nominelle tall. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Betrakter man lønnskurene for 2012, er det noen vesentlige forskjeller sammenliknet med 1997-kurve. For det første er stigningen betydelig brattere i 2012, eller eldre arbeidstakere har betydelig høyere lønn enn de yngste, sammenliknet med 1997. Alder og arbeidserfaring kaster mer av seg i 2012 enn det dette gjorde i 1997. Stigningen på kurven er størst i aldersintervallet 25–40 år. Fra 40 år og oppover avtar stigningen noe – men noe da skjer noe annet. Forskjellene mellom medianlønn og gjennomsnittslønn øker betydelig fra 40 år, eller noen tjener betydelig bedre enn medianlønna og trekker dermed gjennomsnittet opp. Mens det var mindre forskjeller for dem under 40 år, økte forskjellene etter alder mer etter passerte 40 år i 2012.

Figur 2.9 20- og 30-åringenes andel av 60-åringenes lønn. 1997-2012. Lønnsstatistikken SSB.

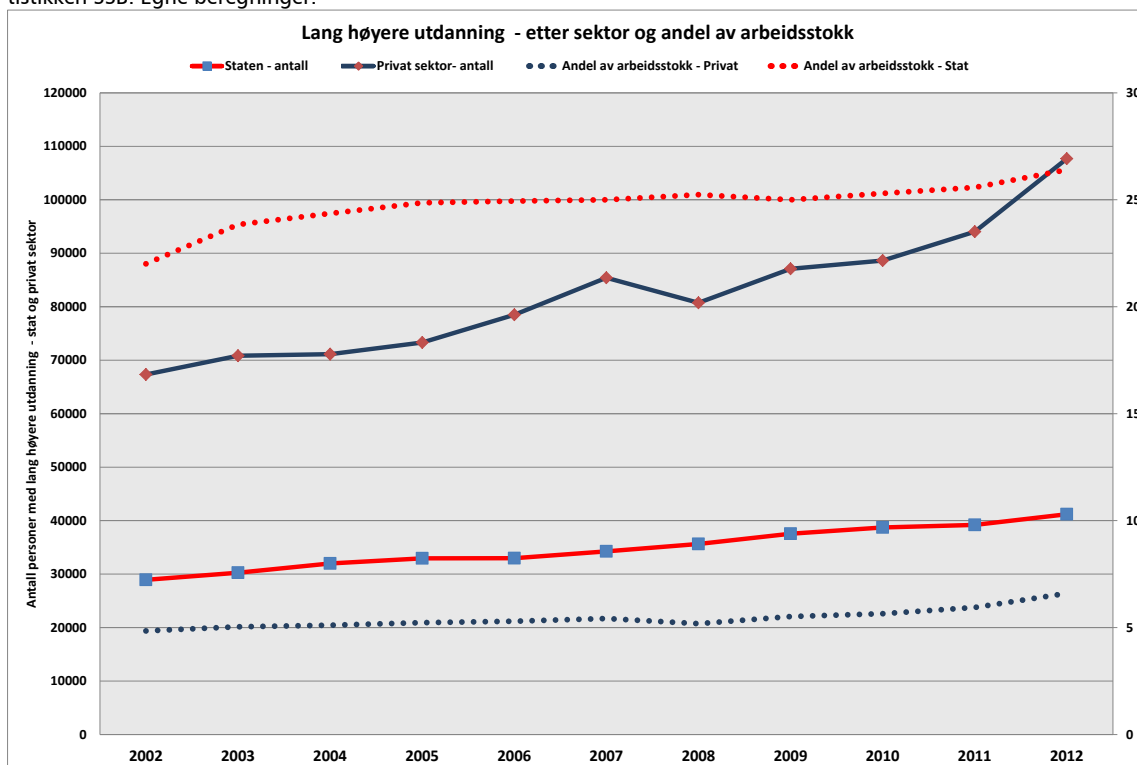

I figur 2.9 er 20-åringenes lønn sett i forhold til de eldste statstilsatte sin gjennomsnittslønn for perioden 1997–2012. Det viser seg at 20-åringene i 1997 hadde tre firedeler av lønna til 60-åringene, men den relative andelen reduseres til to tredeler av lønna i 2012. Tilsvarende utgjorde gjennomsnittslønna til 30-åringene 84 prosent av de eldste sin lønn i 1997, mot 74 prosent av lønna i 2012. Selv med forskjellige innretninger i tariffoppgjørene i perioden, er forskjellen klar: alder, erfaring eller ansiennitet har ser ut til å ha gitt bedre uttelling for dem med lang høyere utdanning fra 1997 fram til 2012.

3 Privat versus statlig sektor

I hele arbeidsmarkedet har det vært – og er fortsatt – en kontinuerlig prosess hvor eldre arbeidskraft med mindre formalkompetanse erstattes av yngre med mer utdanning. Av dem som er registrert med lang høyere utdanning, har det i befolkningen blitt mer enn fire ganger så mange i 2012 som det var i 1980. Fordelt på offentlig og privat sektor, viser det seg at 54 prosent jobber i privat sektor, mot 21 prosent i staten. Men selv om privat sektor sysselsetter langt flere, er det likevel i offentlig sektor at disse arbeidstakerne utgjør en stor andel. Antallet personer med lang høyere utdanning er langt lavere i staten enn i privat sektor, mens den relative andelen er langt høyere.

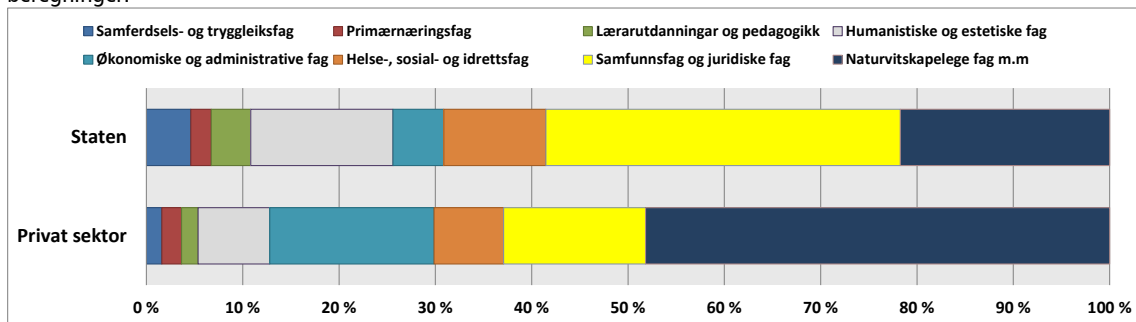
Figur 3.1 Lang høyere utdanning – antall etter sektor (venstre akse) og andel av arbeidsstokken (høyre akse). Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Legger man tiårsperioden 2002–2012 til grunn, øker antallet i privat sektor fra 67 000 i 2002 til 85 000 i 2007, for deretter å få ett fall under finanskrisa (2008). Fra 2009 er det igjen vekst, og i 2012 er det 108 000 arbeidstakere med lang høyere utdanning i privat sektor. Den relative andelen øker, men ikke med mer enn ett par prosentpoeng, fra 5

prosent av arbeidstakerne i 2002 til 7 prosent i 2012³. For statens vedkommende var det en vekst fra 29 000 i 2002 til 41 000 i 2012; andelen går fra 22 til 26 prosent av arbeidsstokken. Grovt sagt har hver fjerde arbeidstaker lang utdanning i staten – mot en av femten i privat sektor. Videre er det forskjeller etter utdanningsfagfelt.

Figur 3.2 Statstiltsatte og ansatte i privat sektor etter utdanning. Prosentvis andel. 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Snaut halyparten av dem med lang høyere utdanning i privat sektor er naturvitere (sivilingeniører m.m). Den nest største gruppa er økonomene, som utgjør 17 prosent, mens samfunnsvitere og jurister utgjør 15 prosent. Sivilingeniørene, siviløkonomene og juristene/samfunnsviterne dekker da til sammen 80 prosent av lang høyere utdanning i privat sektor.

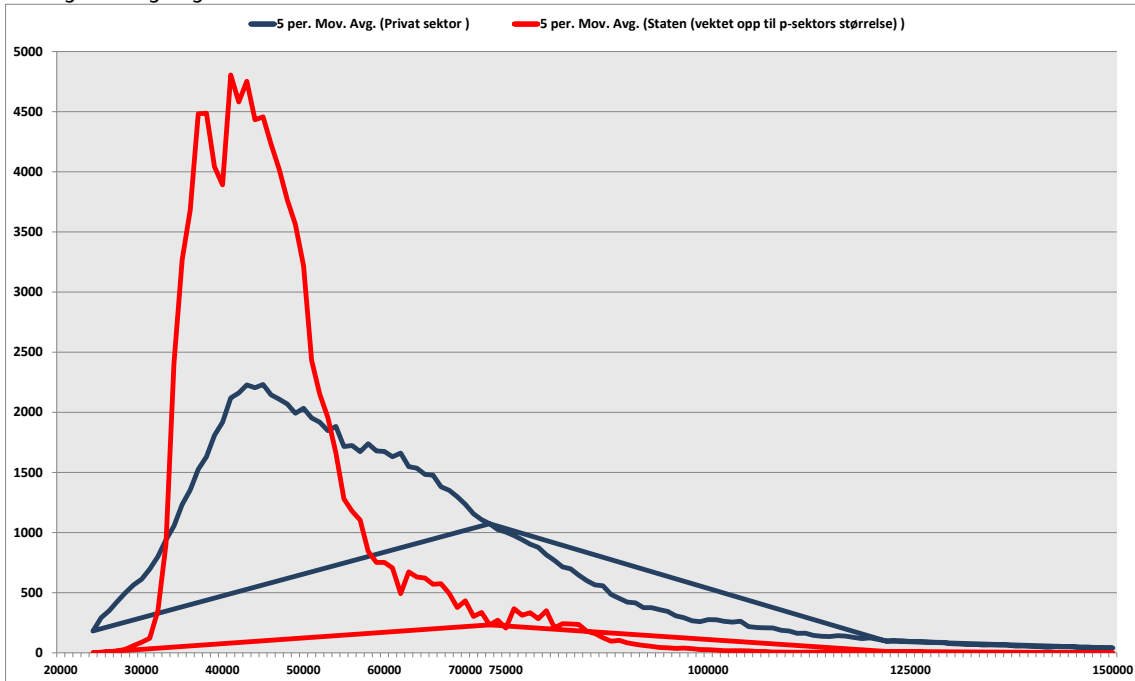
Den største utdanningsgruppa i staten er jurister og samfunnsvitere. De utgjorde snaut 40 prosent av statstiltsatte med lang utdanning, mens realistene utgjorde 22 prosent. Humanistene var den tredje største gruppa, med 15 prosent av de tilsatte. Mens fire av fem i privat sektor er sivilingeniører, siviløkonomer og jurister/samfunnsvitere, utgjør disse tre utdanningsbakgrunnene snaut to tredeler eller 64 prosent av de statstiltsatte.

3.1 Lønnsfordeling

I dette avsnittet går det nærmere inn på likheter og forskjeller i lønnsstruktur i stat og privat sektor for dem med lang høyere utdanning. Dette gjøres for heltidsansatte, hvor lønna deres arbeidsgiver meldte inn høsten 2012 er det som legges til grunn. Dette er bruttolønn eller summen av avtalt lønn, uregelmessige tillegg og eventuelle bonuser som utgjør brutto lønn. Eventuell overtid og betaling for dette omfattes ikke av bruttolønnsbegrepet.

³ En del av veksten fra 2011 til 2012 skyldes at innvandrere som man manglet bakgrunnsdata om utdanning på, fikk tildelt utdanning av SSB gjennom en spørreundersøkelse de gjorde for å hente inn denne informasjonen.

Figur 3.3 Lønnsfordeling for lang høyere utdanning. Heltid. Statlig og privat sektor. 2012. (n=94 700 i privat sektor og n=34 600 i staten). Bruttolønn pr mnd. (Staten er størrelsesmessig vektet opp til privat størrelse). Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

For det første viser figur 3.3 at lønnsforskjellene var betydelig mindre blant de statstilsatte enn i privat sektor. Dette gjelder i begge ender av fordelingen. Det finnes svært få som tjente under 35 000 kroner per mnd./(420 000 i året) – og få som tjente over 70 000 i måneden/(840 000 i året) i staten. De nederste 10 prosentene i den statlige fordelingen hadde et lønnsnivå under 408 000 på årsbasis, mens de øverste 10 prosentene tjente 732 000 eller mer.

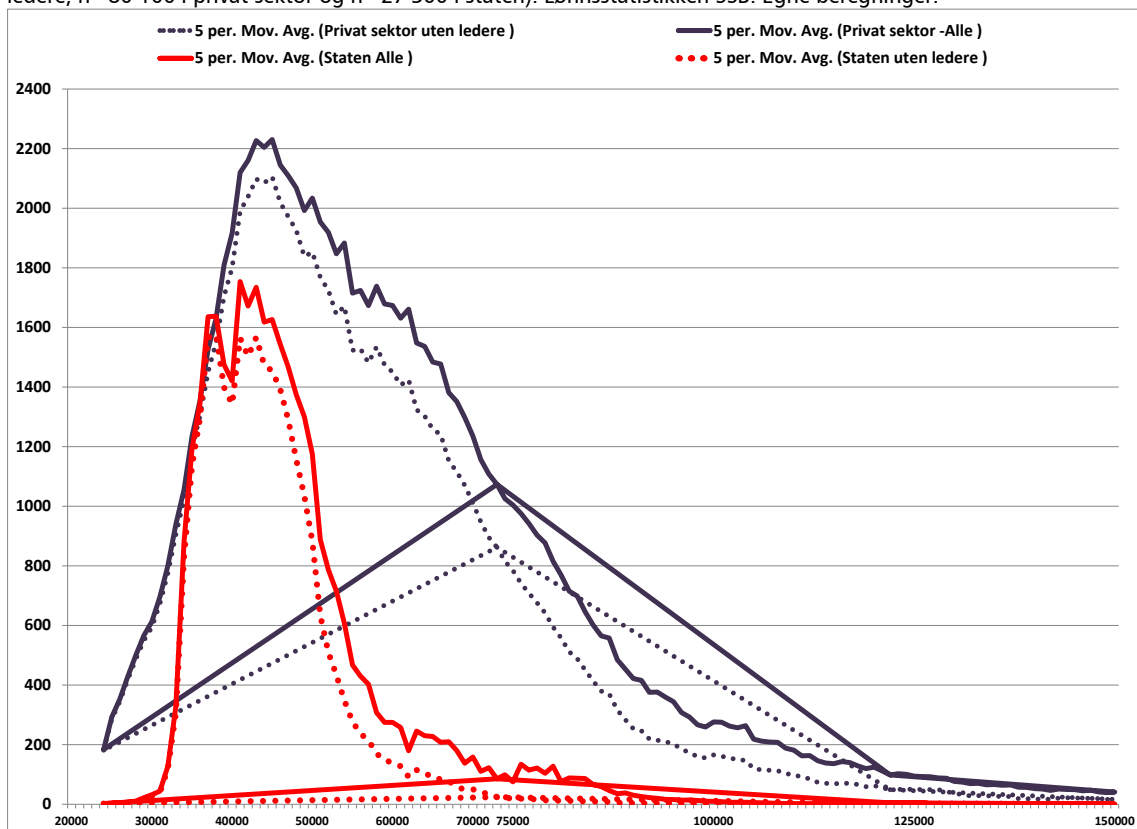
I privat sektor tjente de nederste 10 prosentene 408 000 kroner eller mindre på årsbasis, mens lønna i den andre enden – for de 10 prosent best betalte – lå på 1 080 000 eller mer. Gjennomsnittslønna lå på 724 000 i privat sektor, mot 556 000 i staten. Medianlønna lå på 655 000 i privat sektor, mot 523 000 i staten. Avstand mellom median og gjennomsnitt er betraktelig større i privat sektor. Videre er det verd å merke seg venstresiden i fordelingene, og forskjellene mellom dem. Mens den statlige kurven har en «vegg» som reiser seg, er stigningen på privat sektors kurve betraktelig slakere. Selv om de 10 prosent lavest lønnede tjener under 408 000 i begge sektorene, dannes det en nedre vegg rundt 32 000 per mnd. i staten (384 000 i året), mens det innenfor privat sektor er betydelig flere som tjener godt under dette.

3.2 Lønnsfordeling uten ledere

I figur 3.4 er lederstillinger i det statlige tariffområdet tatt ut, det samme gjelder for lederstillinger i privat sektor. I privat sektor er dette de som etter standard for yrkesklassi-

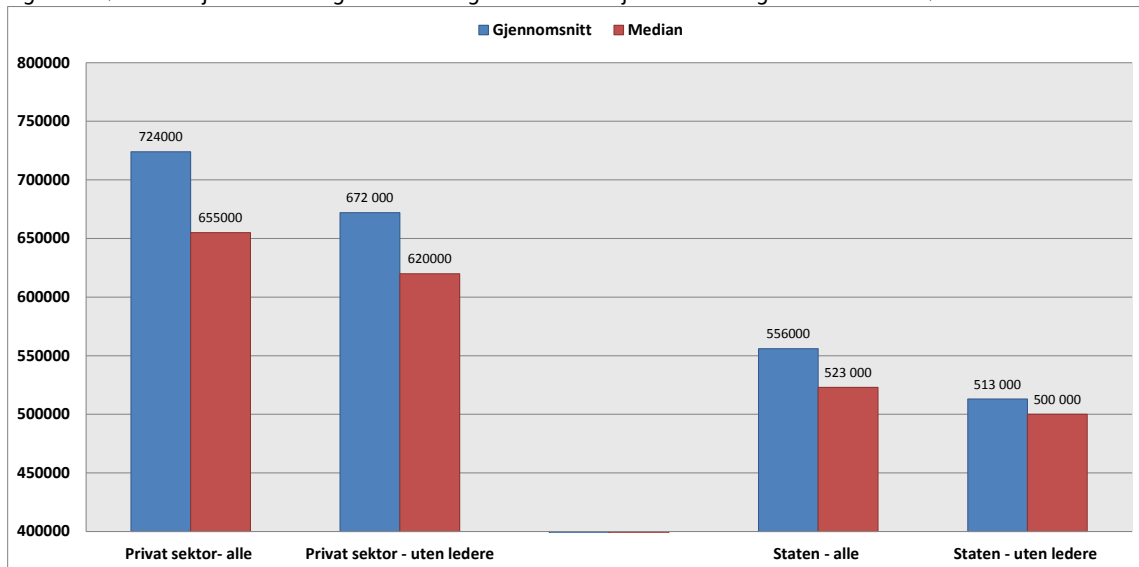
fisering (STYRK) har blitt klassifisert innenfor yrkesfelt 1: Administrative ledere (og politikere). I staten betyr dette utvalgte stillingskoder i hovedtariffavtalen, samt de som får sin avlønning på det særskilte dommer- og lederlønnssystemet. Dette betyr at de stiplede linjene i figur 3.3 er lønnsfordelingen til tilsatte og ansatte som ikke har lederstillinger.

Figur 3.4 Lønnsfordeling for lang høyere utdanning pr mnd. Heltid. Statlig og privat sektor. 2012. Ledere og (ikke ledere; n=80 100 i privat sektor og n=27 300 i staten). Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Avstanden mellom heltrukne og stiplede linjer viser lønnsfordelingen, med eller uten de 14 600 lederne i privat sektor og de 7300 lederne i statlig sektor. Videre illustrerer avstanden mellom stiplet og heltrukken linje de lønsmessige forskjellene mellom ledere og de som ikke er det. Avstanden mellom stiplet og heltrukken er mindre i staten enn i privat sektor – noe som også tilsier at funksjonen godtgjøres mindre her. Når lederne tas ut av grunnlagsmaterialet, faller gjennomsnittslønna i privat sektor ned til 672 000 kroner i året, mens medianlønna legger seg på 620 000. Tilsvarende ga dette en gjennomsnittslønn for ikke-ledende statstilsatte på 513 000, mens medianlønna gikk ned til 500 000.

Figur 3.5 Lønnsforskjeller. Privat og stat. Med og uten ledere. Gjennomsnitt og median. 2012. Lønnsstatistikken SSB.

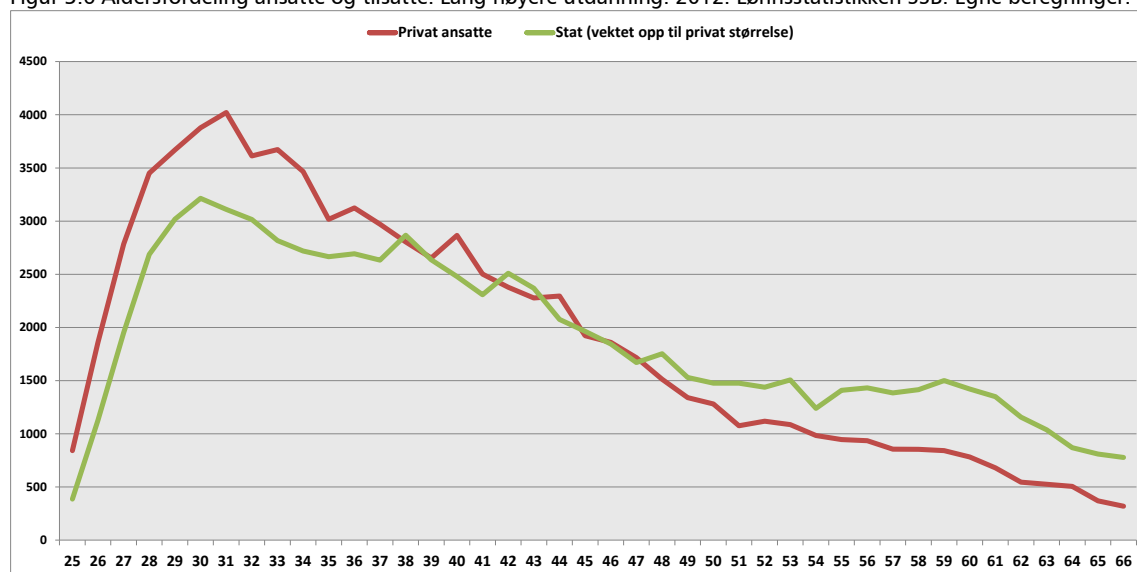

Figur 3.5 illustrerer hvordan ulike mål for sentraltendens, gjennomsnitt eller median, og hvem man sammenlikner med, slår ut. Dersom man skal legge gjennomsnittet for alle til grunn, tjente man i snitt 168 000 kroner mer i privat sektor enn i staten. Dersom man legger forskjellene i median til grunn, tjente man 132 000 mer. Tar man ut lederstillingene, tjener ansatte i gjennomsnitt 159 000 mer i privat sektor, mens medianforskjellen går ned til 120 000. Uavhengig av mål for sentraltendens eller utvalg, er det slik at privat sektor fortsatt tjener mest.

3.3 Medianlønn etter alder

I de neste analysene er arbeidstakere og statstilsatte i lederstillinger tatt ut, og søkelyset settes på medianlønn. I avsnitt 2.4 viste det seg at lønnsnivået for statstilsatte økte betydelig med alder, og at avstand mellom medianlønn og gjennomsnittslønn økte særlig fra 40-årsalderen. Hvordan er så dette i privat sektor – og kan forskjell i alderssammensetning mellom privat og offentlig sektor være med på å forklare noe av lønnsforskjellene?

Figur 3.6 Aldersfordeling ansatte og tilsatte. Lang høyere utdanning. 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

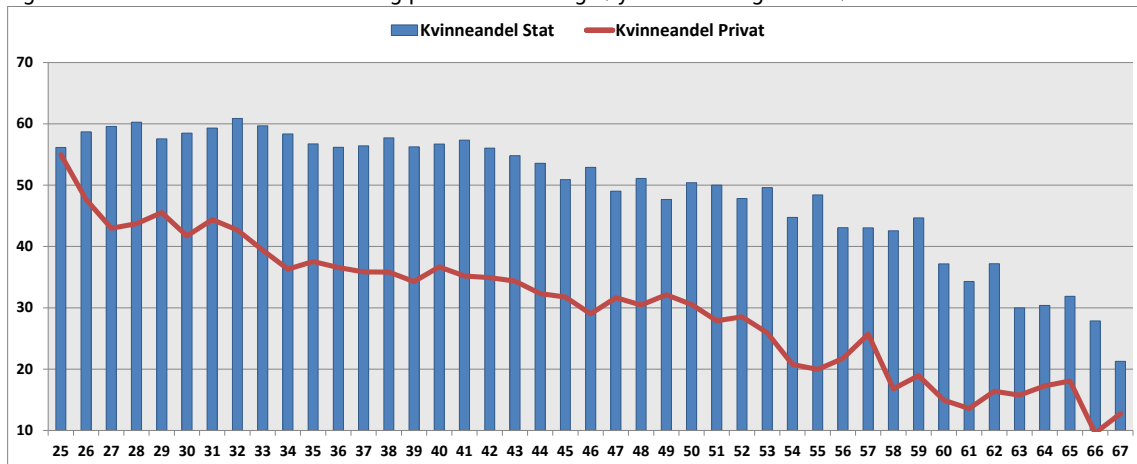

Figur 3.6 viser fordeling i stat og privat sektor etter alder i 2012. For å få sammenliknbare kurver, er antall statstilsatte vektet opp til privat sektors størrelse. I grove trekk viser det seg at fram til 40 år er relativ andel høyere i privat sektor enn i staten. 40-åringene var derimot nokså jevnt fordelt mellom sektorene, mens det blant 50-åringene og oppover er en relativt høyere andel i staten. Samtidig er det kjønnsmessige forskjeller. I privat sektor var 27 prosent kvinner, mens andelen lå på 50 prosent i staten.

Blant kvinnene i privat sektor var 42 prosent under 35 år, 46 prosent var i aldersintervallet 35–49 år og bare 12 prosent var over 50 år. I staten var derimot 27 prosent under 35 år, 47 prosent var 35–49 år, mens 25 prosent var over 50 år. Samlet sett gir dette også en medianalder for kvinner i privat sektor på 35 år, mot 39 år i staten.

30 prosent av mennene var under 35 år i privat sektor, 39 prosent var 35–49 år og 25 prosent var over 50 år. I staten var derimot 42 prosent over 50 år, 39 prosent i mellomgruppa 35–49 år, mens kun 19 prosent var under 35 år. Dermed blir også medianalder for menn i privat sektor på 39 år mot 43 år i staten.

Figur 3.7 Kvinneandel etter alder. Stat og privat sektor. Lang høyere utdanning 2012. Lønnsstatistikken SSB.

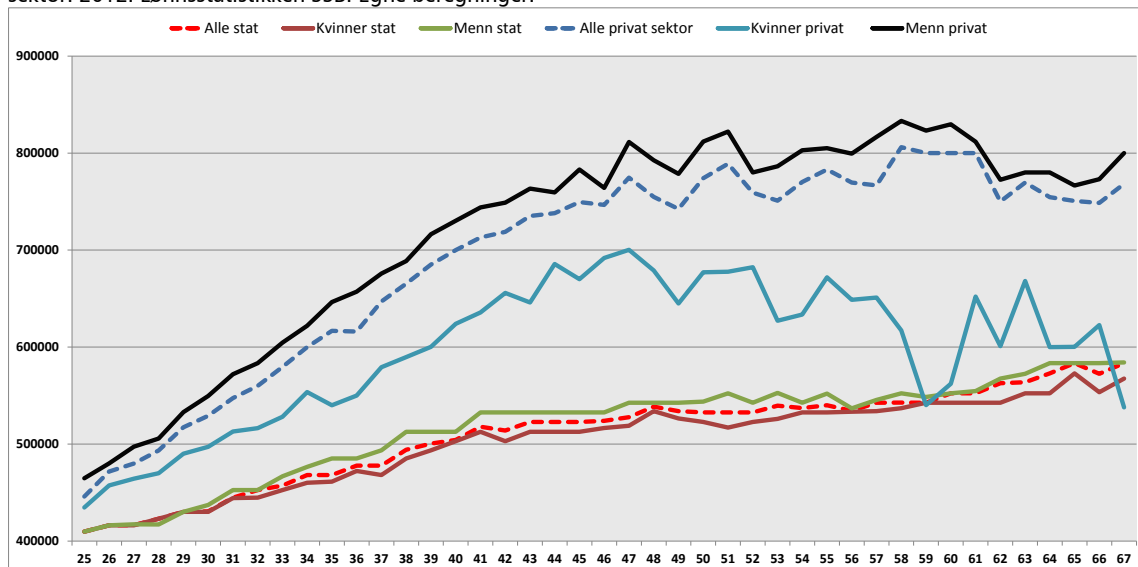

Figur 3.7 viser kvinneandelen og hvordan denne varierte mellom privat sektor og statlig tariffområde etter alder. Mens andelen var tilnærmet lik for 25-åringene, hvor godt over halvparten er kvinner, er bildet annerledes for de eldre årgangene. Allerede i slutten av tjuetårene var det betydelige forskjeller. Mens kvinneandelen lå på 56–60 prosent for alle i trettiårene i staten, gikk den fra 42 prosent for 30-åringene til 34 prosent for 39-åringene i privat sektor.

Mens kvinneandelen holdt seg over 50 prosent for 40-åringene i staten, var kun hver tredje med lang høyere utdanning i førtiårene en kvinne. Tre av ti 50-åringene i privat sektor var kvinne, og kun hver syvende 60-åring. Det er først fra midt i femtiårene at det er flere menn enn kvinner med lang høyere utdanning i staten, men det er først for 60-åringene at statlig kvinneandel lå under 40 prosent – eller ned på samme andel som 33-åringene hadde i privat sektor i 2012.

I figur 2.8 foran, viste det seg at det var betydelige endringer for statstilsattes lønnsfordeling fra 1997 til 2012. Alder og erfaring ga bedre uttelling lønsmessig i 2012 enn i 1997. Sammenlikner man statstilsatte sin lønn med privat sektor i 2012, ser man av figur 3.8 at dette i enda sterkere grad gjelder i privat sektor.

Figur 3.8 Medianårslønn etter alder. Ansatte og tilsatte uten lederstillinger. Lang høyere utdanning. Stat og privat sektor. 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

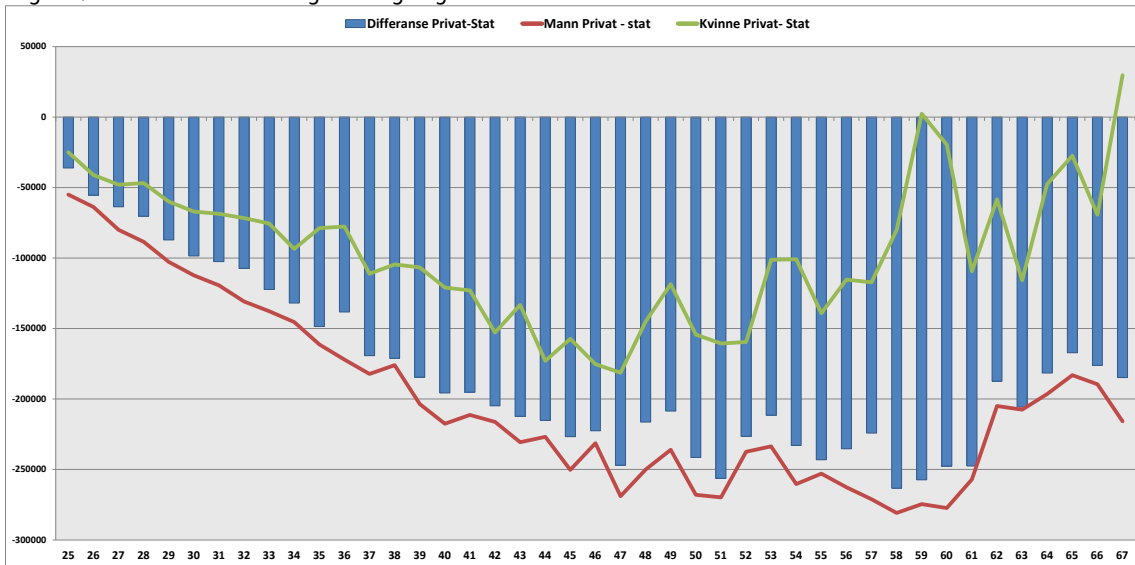

Figur 3.8 viser brutto medianlønn for alle som ikke var ledere, i alderen 25 til 67 år, etter kjønn og sektor. Den blåstiplede linjen viser medianlønn etter alder for alle i privat sektor, mens den rødstiplede viser det samme for de statstilsatte. Sammenlikner man stigningsforholdet på de to stiplede linjene, ser man at den blåstiplede linjen for privat sektor er langt brattere enn i staten. Mens medianlønn for en statstilsatt 40-åring lå på 504 000 kroner eller 23 prosent over medianlønn til den statstilsatte 25-åringen, lå den på 700 000 for 40-åringen i privat sektor. Lønnen til 40-åringen i privat sektor lå 57 prosent høyere enn medianlønn til 25-åringen. Videre er det stigning fram til slutten av førtiårene, og en 50-årings lønn lå 74 prosent over 25-åringens lønn. Det kan se ut til at yrkeserfaring eller tjenestetid/ansiennitet kaster enda bedre av seg i privat sektor enn i staten. Mens stigningen i privat sektor var betydelig fram til slutten av førtiårene, er bildet for 50- og 60-åringene mer sammensatt. Den blåstiplede kurven i figur 3.6 hopper opp og ned og legger seg noe under 800 000. Derimot går den rødstiplede linja i staten fortsatt oppover, men den kommer aldri opp på privat sektors nivå.

Fra et kjønnsperspektiv er det store forskjeller mellom sektorene. Avstanden mellom kvinner og menn var betydelig mindre i statlig enn i privat sektor. For de statstilsatte 30-åringene lå mannlig medianlønn 16 000 kroner over kvinnelig medianlønn, for 40-åringene lå den 18 000 over, for 50-åringene lå den 17 000 over, mens for 60-åringene lå den 19 000 over.

Tilsvarende er forskjellene mellom mann og kvinne i privat sektor: 85 000 kroner for 30-åringene, 104 000 for 40-åringene, 165 000 for 50-åringene og 183 000 for 60-åringene. I privat sektor var kvinners andel av menns medianlønn i snitt på 93 prosent for 20-åringene, 87 prosent for 30-åringene, 86 prosent for 40-åringene og på 80 prosent for 50-åringene.

Figur 3.9 Forskjell i medianlønn etter alder. Privat sektor og stat. Etter alder. Lang høyere utdanning. Uten lederstillinger. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

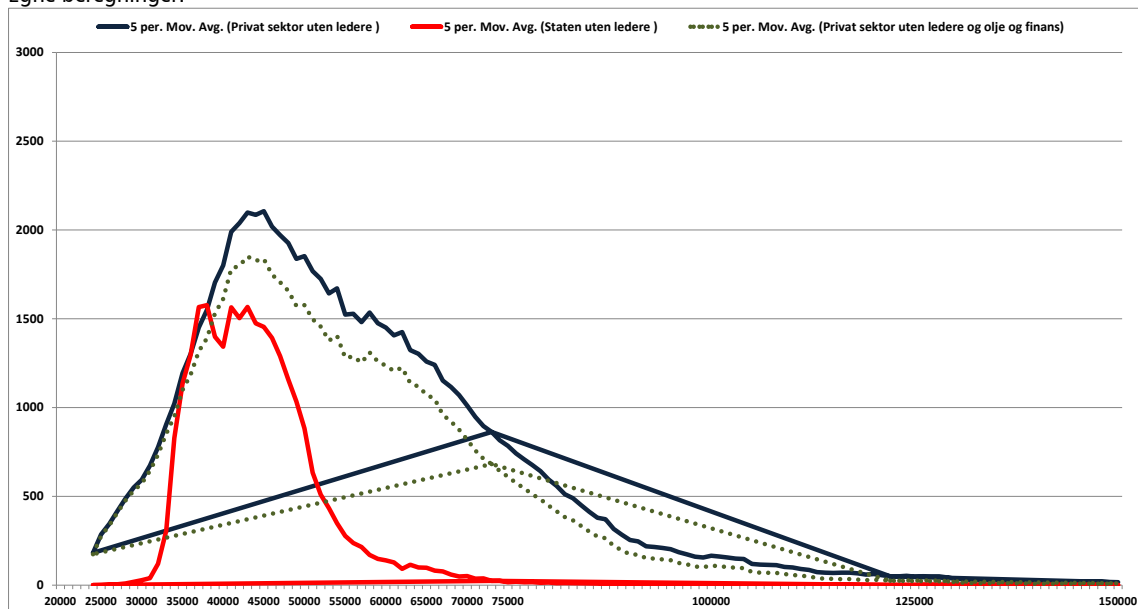
I figur 3.9 er forskjellene i medianlønn satt sammen, etter alder og etter kjønn. Her sammenliknes også menn med menn og kvinner med kvinner. Kvinner i privat sektor tjener bedre enn kvinner i offentlig sektor, med unntak av noen få årskull. Forskjellene er derimot ikke like store som for menn. Opp til midten av trettiårene, og fra midt i femtiårene, er forskjellen mellom kvinner i statlig og privat sektor på under 100 000 kroner i året. For intervallet 35–55 år ligger derimot forskjellene på 100 000–160 000, eller i snitt på 130 000. 100 000-kronersgrensen for menn brytes allerede i slutten av tjuårene og fortsetter ytterligere opp mot 250 000 i slutten av førtiårene. For mannlige 50-åringene var forskjellen i snitt på 261 000 i året, før forskjellene i gjennomsnitt reduseres til 216 000 for 60-åringene.

3.4 Uten olje og finans

Den samlede lønnsforskjellen målt med median var 120 000 kroner mellom ansatte med lang høyere utdanning, uten lederstillinger, i statlig og privat sektor. De forrige avsnittene viste at dersom man også trakk inn kjønnsdimensjonen og arbeidstakernes alder, så endret medianverdiene seg. Hvordan blir forskjellene dersom man utelater høylønnsnæringer som finans og oljebasert virksomhet?

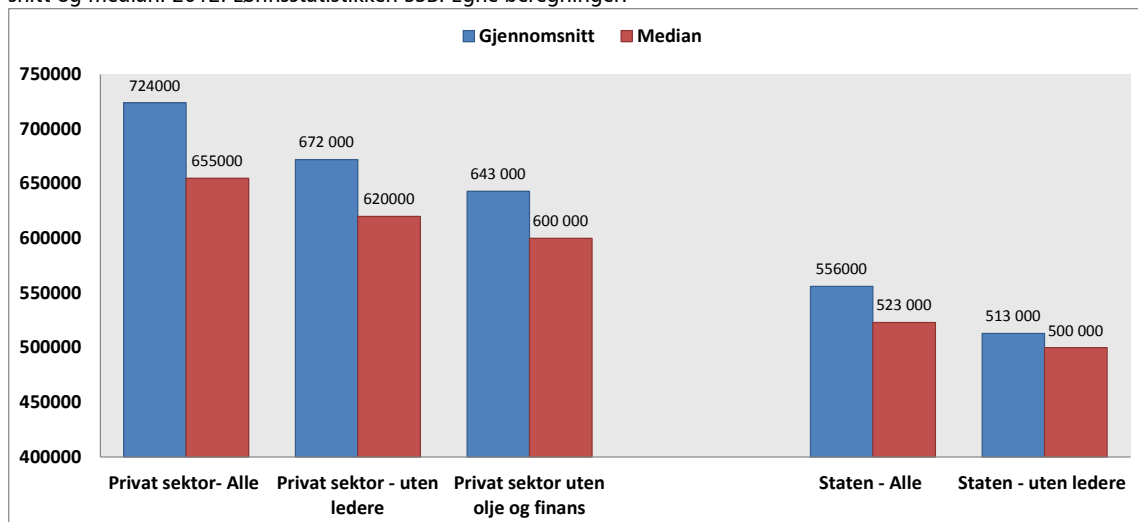
Ifølge lønnsstatistikken var det 8400 personer i oljenæringen og 4800 personer i finansnæringen med lang høyere utdanning. Når disse tas ut, endres lønnsfordelingen i privat sektor som vist i figur 3.10.

Figur 3.10 Lønnsfordeling for lang høyere utdanning pr mnd. Heltid. Uten lederstillinger. Statlig og privat sektor, uten olje og finansnæring. 2012. Lønnsstatistikk. (n=67 250 i privat sektor og n=27 300 i staten). Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

De laveste lønnede 10 prosentene i privat sektor, tjente uten finans og olje 384 000 kroner på årsbasis. Medianlønna flytter seg også nedover, til 600 000, mens gjennomsnittslønna uten de to næringene la seg på 643 000. For å komme seg innenfor de 10 prosent best betalte, måtte man tjene 912 000 eller mer, som er en nedgang på 168 000 kroner fra da olje og finans var med i tallgrunlaget.

Figur 3.11 Lønnsforskjeller. Privat sektor og stat. Med og uten ledere. Med og uten olje og finansnæring. Gjennomsnitt og median. 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Dersom man tar utgangspunkt i gjennomsnittstallene, reduseres gjennomsnittslønn i privat sektor med 52 000 kroner når man tar ut lederstillingene, og ytterligere 29 000 dersom man også tar ut olje- og finansnæringen. Gjennomsnittslønna for dem med lang høyere utdanning i privat sektor går da fra 724 000 ned til 643 000. Dersom man legger

medianlønna til grunn, går den fra 655 000 for alle ned til 600 000 uten ledere og uten olje og finans i 2012. Men fortsatt er det slik at privat sektor ligger 100 000 over statens medianlønn uten ledere og uten olje og finans.

3.5 Hvilke lønnsbegrep skal legges til grunn?

De foregående analysene er basert på bruttolønn, det vil si den avtalte lønna eller grunnlønna, samt uregelmessige tillegg⁴ og bonuser⁵. Eventuelle overtidsgodtgjørelser er ikke med. Særlig bonus er en problemstilling som må trekkes inn. Blant dem med lang høyere utdanning i privat sektor, var 62 prosent registrert uten noen form for bonus i 2012. Derimot var den gjennomsnittlige bonusen som gruppa oppnådde, på 38 000 kroner. Det er da en mindre gruppe som oppnår svært gode bonuser og dermed trekker gjennomsnittsbonus – og gjennomsnittsbruttolønn – opp. Gjennomfører man samme beregningen, men denne gangen uten ledere, går den gjennomsnittlige bonusen ned til 31 000, men fortsatt var det 63 prosent som ikke hadde noen bonus i 2012. Gjennomfører vi samme beregning, men denne gangen uten olje og finansnæring, endrer det seg igjen. Da reduseres den gjennomsnittlige bonusen til 23 000, og da er det sju av ti med lang høyere utdanning i privat sektor som ikke har noen bonus i det hele tatt.

En annen komponent er uregelmessige tillegg, som i gjennomsnitt var på 8400 kroner når lederne var med, 7700 uten ledere og 5300 uten olje og gass. Andelen som hadde dette, utgjorde kun 15–16 prosent av de tre utvalgene. Altså var det enda færre som hadde uregelmessige tillegg enn bonus. Blant de statstilsatte utgjorde de uregelmessige tilleggene i snitt 5100 – og sju av ti tilsatte hadde ikke noe av dette her heller. Er de statlige lederne med, så øker tallet til 5400, men fortsatt har den store majoriteten ingen tillegg for dette. For statens vedkommende er bonusutbetalingene enkle å få oversikt over – de er på null for alle.

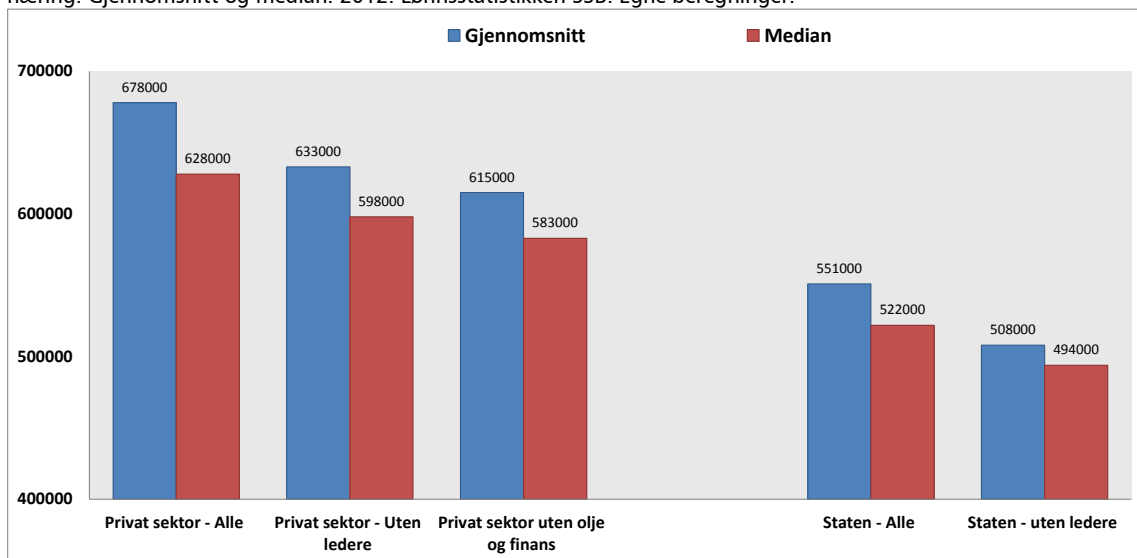
⁴ SSB sin definisjon av uregelmessige tillegg: Uregelmessige tillegg er som regel tillegg knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider, og gis som et beregnet gjennomsnitt per måned for perioden 1. januar til tellingstidspunktet. Uregelmessige tillegg omfatter blant annet tillegg for ubekvem arbeidstid, utkalningstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som kommer uregelmessig.

⁵ SSB sin definisjon av bonus: Omfatter tillegg som ofte ikke er knyttet til bestemte arbeidsoppgaver og der utbetalingene kommer ujevnt med hensyn til perioden de er opptjent i eller gjelder for. Andre eksempler på lønnsarter under denne posten er overskuddsdeling, produksjonstillegg, gratialer og tantieme. Bonus er et beregnet gjennomsnitt per måned for perioden 1. oktober året før og til tellingstidspunktet. Informasjon om 4. kvartal året før inkluderes for å få med informasjon over en periode på et helt år. Dette fordi lønnsartene som omfattes her ofte utbetales med ujevne mellomrom, og at opptjeningsperioden kan være avvikende fra utbetalingstidspunkt.

Betalt overtid⁶ er verken en del av bruttolønnsbegrepet eller en del av tallmaterialet som brukes i de partssammensatte beregningsutvalgene sine arbeidere. Derimot registreres dette i lønnsstatistikken. For alle statstilsette med lang høyere utdanning, utgjorde dette i gjennomsnitt drøye 10 000 kroner, uten lederstillingene utgjorde det 8500 på årsbasis. Men også her var det sju av ti som ikke hadde betalt for overtid i 2012. Tilsvarende tall for overtid i privat sektor var på 11 600 med ledere, og 12 900 uten ledere. Men heller ikke her hadde den store majoriteten noe betalt overtid. Kun en av fire arbeidstakere var registrert med betalt overtid.

Alternativt til bruttolønn er å sammenlikne den avtalte lønna, eller grunnlønna, som alle er registrert med i lønnsstatistikken. Avtalt månedslønn blir ofte betegnet som regulativlønn eller fast grunnlønn. Kvalifikasjonstillegg/kompetansetillegg og andre faste personlige tillegg er en del av den avtalte lønna. Ved å legge avtalt grunnlønn til grunn, får man forskjeller som vist i figur 3.12.

Figur 3.12 Lønnsforskjeller i avtalt grunnlønn. Privat sektor og stat. Med og uten ledere. Med og uten olje og finansnæring. Gjennomsnitt og median. 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

For privat sektor går gjennomsnittslønna målt i grunnlønn ned med 45 000 kroner når man tar ut lederne, og ytterligere ned med 18 000 når olje og finans tas ut av materialet. Da står man igjen med 615 000 i gjennomsnitt avtalt grunnlønn i privat sektor. Legger man median til grunn, går denne ned fra 628 000 til 583 000 uten ledere og uten olje og finans. Målt mot staten blir det da en forskjell på 89 000 uten olje og finans, og en forskjell på 104 000 der olje og finansnæringene er med – men hvor lederne er utelatt.

⁶ SSB sin definisjon av overtid: Overtidsgodtgjørelse omfatter summen av kontant godtgjørelse for arbeid utført utover avtalt arbeidstid, og som godtgjøres med et tillegg til den avtalte lønna. Overtidsgodtgjørelse er et beregnet gjennomsnitt per måned over perioden 1. januar og til tellingstidspunktet. Denne lønnsarten er ikke inkludert i månedsfortjeneste i alt, men det blir gitt tall for overtidsgodtgjørelse ved frigiving av statistikken.

Som for bruttolønn er det aldersforskjeller, også målt etter avtalt grunnlønn. Kvinner i tjuårene i privat sektor hadde i gjennomsnitt 37 000 kroner mer i avtalt medianlønn enn sine jevnaldrende i staten. Kvinner i trettiårene hadde i gjennomsnitt 71 000 mer i avtalt grunnlønn enn i staten, mens kvinner i førtiårene hadde i snitt 125 000 mer enn i staten. 50-åringene hadde 98 000 mer i avtalt lønn – og 60-åringene hadde 32 000 mer enn de jevnaldrende statstilsatte.

For menn var forskjellene i avtalt grunnlønn betydelig større. 20-åringene hadde i gjennomsnitt 65 000 kroner mer enn sine jevnaldrende statstilsatte. De mannlige 30-åringene i privat sektor hadde i snitt 144 000 mer enn sine jevnaldrende, mens 40-åringene hadde i snitt 221 000 mer. Blant 50-åringene er gjennomsnittsforskjellen på hele 250 000, mens det for 60-åringene lå på 213 000 mer i avtalt lønn enn for de jevnaldrende i staten.

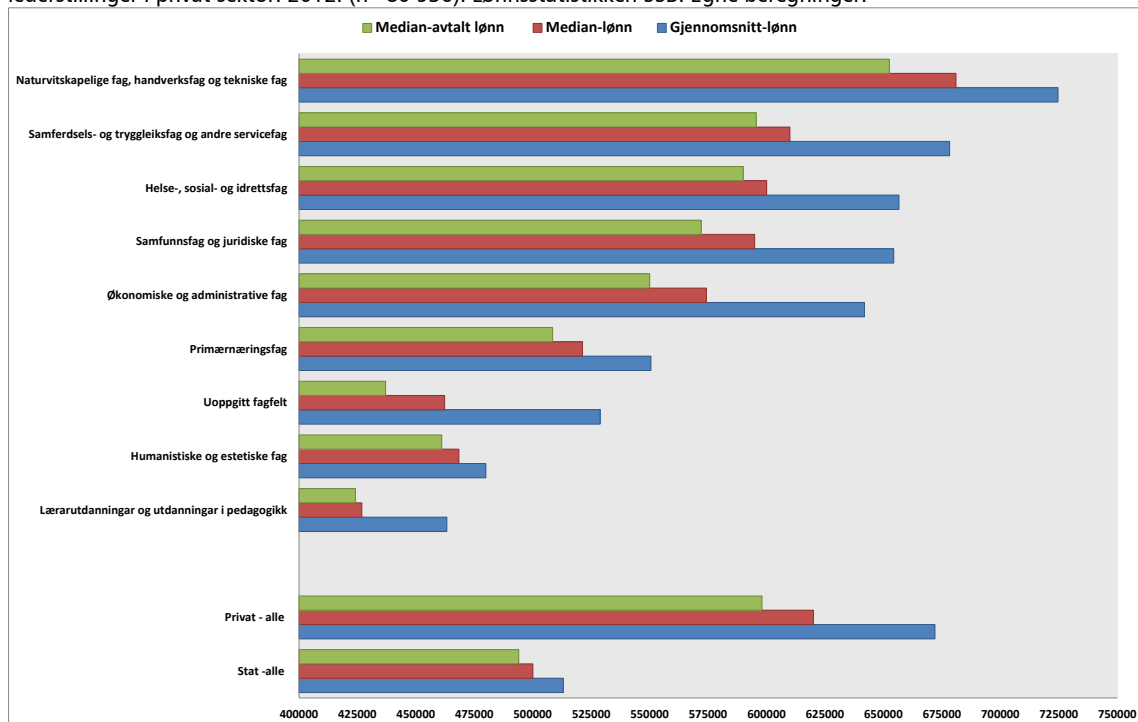
3.6 Utdanningsfelt og lønn i privat sektor

Figur 3.2 viste at snaut halvparten av dem med lang høyere utdanning i privat sektor var naturvitere (sivilingeniører m.m.). Den nest største gruppa i privat sektor er økonomer, som utgjør 17 prosent, mens samfunnsvitere og jurister utgjør 15 prosent. Sivilingeniørene, siviløkonomene og juristene/samfunnsviterne dekker til sammen 80 prosent av lang høyere utdanning i privat sektor. Hvordan er så lønnsforskjellene etter hvilken type utdanning lønnstakerne har?

Naturviterne, som utgjør rett over halvparten av ansatte uten lederstillinger, er også de som ligger øverst i lønnsfordelingen. Brutto gjennomsnittslønn for dem lå på 725 000 kroner, brutto medianlønn på 681 000 og avtalt medianlønn på 652 000. Ettersom den største utdanningsgruppa også er lønnsledende, viser det seg at snittlønna i privat sektor går ned til 617 000 og brutto medianlønn går ned til 550 000 dersom man tar ut realistene (naturvitenskapelige fag m.m.).

På andre plass kommer drøyt 1000 personer som er klassifisert innenfor samferdselsfag m.m. Dette er i all hovedsak personer som har militærutdanning, men som nå jobber i privat sektor. De er å finne innenfor svært mange næringer, og etter standard for yrkesklassifisering er de også innenfor svært mange yrker, inkludert ingeniøryrker. Gjennomsnittlig bruttolønn for disse lå på 678 000 kroner, mens brutto medianlønn lå på 610 000.

Figur 3.13 Lønnsforskjeller i bruttolønn, gjennomsnitt og median. Lønnsforskjeller i avtalt lønn median. Ansatte uten lederstillinger i privat sektor. 2012. (n=80 936). Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

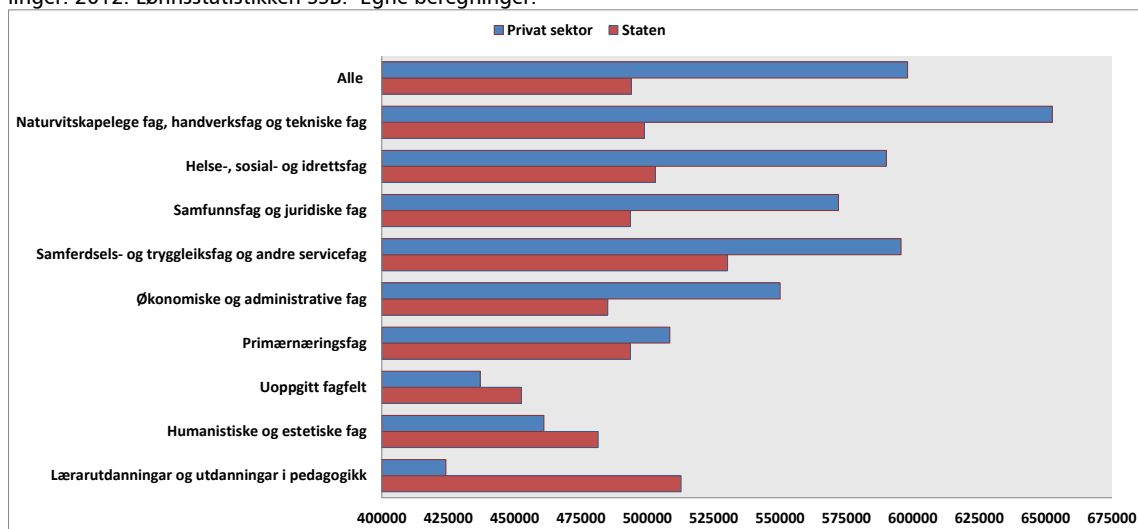
Helse, sosial og idrettsfag består av snaut 5000 personer og domineres av leger, tannleger og farmasøyter. Her lå gjennomsnittslønna på 656 000 kroner – eller under gjennomsnittet for hele privat sektor samlet. Tilsvarende var medianlønna for gruppa lavere enn i privat sektor samlet, det vil si på 600 000, mens avtalt medianlønn for helse, sosial og idrettsfag var på 590 000.

Samfunnsfag og juridiske fag består av 12 000 personer. For disse fagbakgrunnene lå gjennomsnittslønna på 654 000 kroner, eller 18 000 under snittet for hele privat sektor. Brutto medianlønn lå på 595 000, mens avtalt medianlønn lå på 572 000.

Økonomiske og administrative fag består av snaut 13 500 personer og er den utdanningsretningen med størst avstand mellom avtalt medianlønn og gjennomsnittslønn. Mens snittet for disse la seg på 642 000 kroner eller drøyt 30 000 under snittet for privat sektor samlet, var avtalt medianlønn på 550 000 og brutto medianlønn på 574 000.

I den nedre delen av figur 3.13 ser man at de omkring 7100 personene med pedagogiske og humanistiske utdanninger, eller de som ikke har oppgitt noe fagfelt, ligger lavere enn gjennomsnitt og median for privat sektor samlet. Videre ser man at for pedagogene og humanistene så er det også et stykke opp til statlig gjennomsnitt- og medianlønn. Gjennomsnittslønna deres lå henholdsvis 50 000 og 35 000 kroner under statlig snittlønn, mens medianlønna la seg henholdsvis 73 000 og 31 000 under medianlønn i staten. Figur 3.14 viser hvordan forskjellene mellom statlig og privat sektor var, når man sammenlikner avtalt medianlønn etter lik type utdanning.

Figur 3.14 Lønnsforskjeller statlig og privat sektor. Etter utdanningsfagfelt. Avtalt medianlønn. Ansatte uten lederstillinger. 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

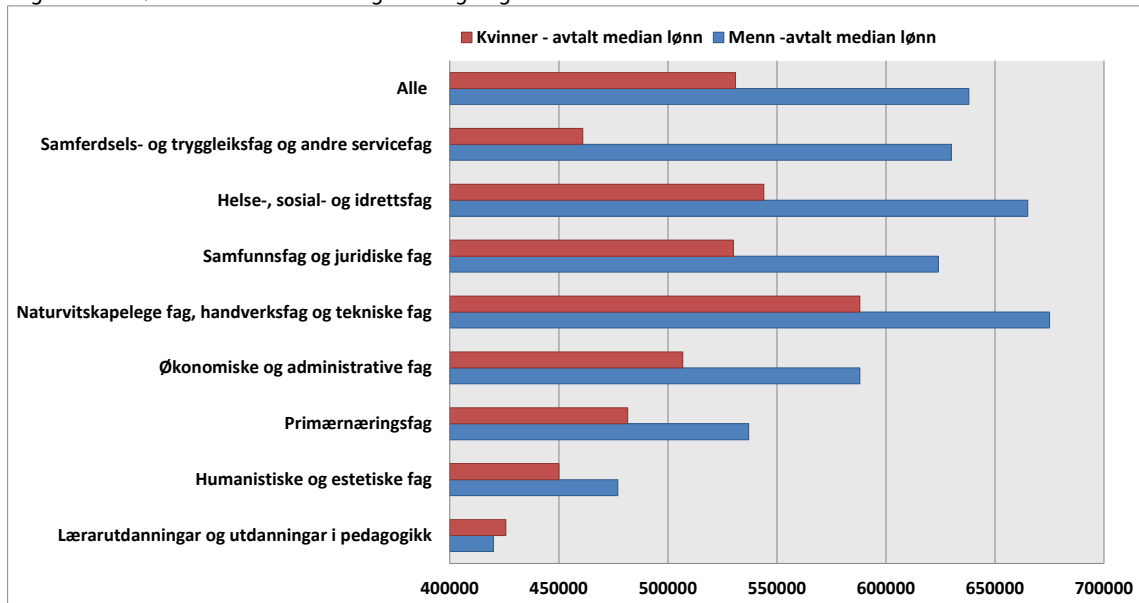
Av de i alt ni utdanningsfagfeltene ligger den avtalte medianlønnen høyere i staten enn i privat sektor for tre av dem: lærerutdanninger m.m, humanistiske fag og de som ligger med ikke oppgitt fagfelt. For dem med lærerutdanning var forskjellen i avtalt medianlønn på 89 000 kroner i statens favør. I den andre enden ligger naturviterne, hvor forskjellen i avtalt medianlønn var på 154 000 i favør av privat sektor, og 87 000 i favør av privat sektor for leger, tannleger og farmasøyter (helsefag m.m).

For samfunnsvitere og jurister var forskjellen i avtalt medianlønn på 78 000 kroner. Samferdsels- og sikkerhetsfag (domineres av forsvaret) hadde høyest avtalt medianlønn innenfor staten, men sammenliknet med dem i privat sektor lå medianlønnen 65 000 lavere. Økonomene hadde en avtalt medianlønn med en tilsvarende differanse – 65 000 i privat sektor sin favør. For dem med primærnæringsfag utgjorde forskjellen i avtalt medianlønn 15 000.

3.7 Utdanningsfelt, kjønn og lønn i privat sektor

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn med lang høyere utdanning som jobbet i privat sektor, var betydelige og økende med alder (jfr. figur 3.8). Noe av forklaringen skyldes at menn er overrepresentert i lønnsledende utdanninger (naturvitenskapelige fag). Så hvordan er bildet når man sammenlikner menn og kvinner med samme typen utdanning?

Figur 3.15 Lønnsforskjeller i privat sektor. Etter utdanningsfagfelt og kjønn. Avtalt medianlønn. Ansatte uten lederstillinger. 2012. Lønnsstatistikken SSB. Egne beregninger.

Med unntak av «lavtlønnsutdanningene» lærer og innenfor pedagogikk, var den avtalte medianlønnen betydelig høyere for menn enn for kvinner. Det er verd å merke seg at selve lønnsvariabelen, avtalt medianlønn, er den som i utgangspunktet varierer minst. For alle kvinner i privat sektor lå avtalt medianlønn på 531 000 kroner, mens den for menn lå på 638 000. Dersom man hadde valgt brutto gjennomsnittslønn, var denne på 715 000 for menn og 590 000 for kvinner, noe som er en forskjell på 125 000 i årslønn.

Størst forskjell mellom kjønnene var det innenfor samferdsels- og trygghetsfag, hvor den avtalte medianlønnen for menn lå 169 000 kroner høyere enn for kvinner innen samme utdanningsfelt. Deretter var forskjellene innenfor helsefagene på 121 000 i menns favør, og 94 000 for jurister og samfunnsvitere. De kvinnelige sivilingeniørene har den høyeste avtalte medianlønnen blant kvinnene (588 000), men den ligger også 87 000 under menns. For økonomene var forskjellen på 81 000, for dem med primærnæringsfag på 55 000, mens forskjellen var på 27 000 for humanistene.

4 Sammenfatning

Dette notatet har sett nærmere på lønnsforskjellene for dem med lang høyere utdanning som arbeider i statlig eller privat sektor. Dersom man legger Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene sine tall til grunn er det store forskjeller i lønningene både mellom privat og statlig sektor og mellom de ulike næringene i privat sektor.

Selv om det har vært en betydelig vekst i det generelle utdanningsnivået i befolkningen og blant arbeidstakere og statstilsatte, er det offentlig sektor generelt og staten spesielt som er storforbrukerne av arbeidskraft med lang høyere utdanning. Hver fjerde statstilsatte har lang utdanning – mot en av femten arbeidstakere i privat sektor. Hvem man så skal sammenlikne med – og hvilke tallmateriale som skal legges til grunn – spiller naturlig nok inn. Ettersom andelen med lang utdanning er betydelig lavere i privat sektor, vil noe av det som framstår som en utdanningseffekt på lønn i privat sektor også være en lederlønnseffekt.

I gjennomsnitt var lønnsforskjellene mellom sektorene på 168 000 kroner i privat sektors favør 2012, men etter at man tok ut både statlige og private ledere, gikk gjennomsnittslønna ned, fra 724 000 til 672 000 i privat sektor, og fra 556 000 til 513 000 i staten. Lederlønn er ett forhold, et annet er om bonuser skal inkluderes i sammenlikningsgrunnlaget. På den ene siden kan man hevde at «lønn er lønn» og det er summen som teller. På den andre siden må det sies at alle arbeidstakere med lang høyere utdanning i privat sektor i snitt hadde 31 000 i bonus – samtidig som 63 prosent av dem ikke hadde noen bonus i det hele tatt. Legger man avtalt lønn til grunn framfor bruttolønn, var denne i gjennomsnitt på 633 000 i privat sektor og på 508 000 i staten.

Aritmetisk gjennomsnitt er et mindre egnet mål for sentraltendens i et tallmateriale som ikke er normalfordelt. Som det framkommer av notatet, er lønnsfordelingen langt fra normalfordelt, verken i statlig eller i privat sektor. Dersom man heller bruker median og avtalt medianlønn for arbeidstakere uten lederstilling, var denne på 598 000 kroner i privat sektor, eller på 583 000 uten høytlønnsnæringene olje og finans – mens den var på 494 000 i staten.

Videre er det klart at hvilken type lang utdanning man har, spiller inn. Mens det var mindre forskjeller i avlønning mellom utdanningsretningene i staten, varierte dette betydelig i privat sektor. På toppen av lønnsfordelingen lå de naturvitenskapelige fagene (sivilingeniører m.m), som også var den desidert største utdanningsgruppa i privat sektor. Dette igjen betyr at de også trekker opp sentraltendensen både for gjennomsnitt og median. Dersom man ikke tar dem med i sammenlikningen, falt medianlønn ned til 550 000 kroner i privat sektor. Her skal det vel legges til at oljenæringens lønnsevne og

tiltrekningskraft på sivilingeniørene nok var betydelig høyere i 2012, som er vår siste observasjon, enn etter oljeprisfallet høsten 2014.

Så når man skal sammenlikne lønsvilkår på tvers av sektorene, må man ta høyde for flere faktorer enn hvor mange år man har brukt for å oppnå sin grad. Sektorforskjellene er helt klart store for sivilingeniører, men mindre for andre utdanninger. For noen utdanninger er bildet at staten er lønnsledende. Hvilken type utdanning man har, spiller inn – og det samme må sies om kjønn.

Mens avtalt medianlønn for alle i privat sektor som ikke var ledere lå på 598 000, var den for kvinner på 531 000 – mens den for menn var på 638 000. Med unntak av den lavest lønnede utdanningsgruppa (pedagogene), var menn lønnsledende innenfor samtlige utdanninger. Den overordnede lønns-kjønnsdimensjonen i privat sektor, hvor forskjellene mellom kvinner og menn er betydelige større enn i staten, gjør et eventuelt jobbskift til staten mindre lukrativt for «medianmannen» enn for «mediankvinnen». Vurderer man jobbskift bredere enn til et lønsspørsmål og trekker inn faktorer som tjenestepensjon, permisjonsordninger, eller andre ansettelsesvilkår, kan noe av forklaringen på at kvinneandelen for de med lang høyere utdanning er høy i staten.

Uansett hvilke mål som er benyttet, og hvem som er med eller er tatt ut av beregningsgrunnlaget, så er det fortsatt slik, i det store og hele, at privat sektor lønner betydelig bedre enn staten, blant personer med lang høyere utdanning. Derimot er det vanskelig på et overordnet nivå å finne empirisk støtte for at staten ikke klarer å rekruttere og beholde arbeidskraft med dette kompetansenivået. Det har blitt flere statstilsatte både blant tretti-, førti-, femti- og ikke minst blant sekstiåringene, og flesteparten av dem er kvinner. Ett forhold er lønnsforskjeller mellom statlig og privat sektor, et annet er lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i privat sektor. Det ligger nok også noe her.

Hva forklarer lønnsforskjellene?

Dette notatet ser nærmere på lønnsforskjellene hos dem med lang høyere utdanning i privat sektor og i staten. I det store bildet er det fortsatt slik at privat sektor lønner bedre enn staten. Derimot er forskjellene mindre enn det man finner i oversiktene fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU). Tar man lederstillingene ut av sammenlikningsgrunnlaget, reduseres forskjellene. Det samme skjer dersom man bytter mål for sentraltendens, fra gjennomsnitt til median. Forskjellene går ytterligere ned dersom man tar ut bonus og andre variable tillegg og kun ser på den avtalte grunnlønnen. Trekker man inn type utdanning, framkommer nye forskjeller. Sist, men ikke minst, ser vi at kvinner med lang høyere utdanning tjener vesentlig mindre enn sine mannlige kolleger i privat sektor.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-notat 2016:13
ISSN 0804-5135
Bestillingsnr. 10237